

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Construction and validation of the apperception test God representations : An implicit measure to assess God representations

Stulp, H.P.

Citation

Stulp, H. P. (2021, February 25). *Construction and validation of the apperception test God representations : An implicit measure to assess God representations*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3142396>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3142396>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3142396> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Stulp, H.P.

Title: Construction and validation of the apperception test God representations: An implicit measure to assess God representations

Issue Date: 2021-02-25

Appendix
Handleiding Scoresysteem ATGR

Inleiding

Deze handleiding bevat het scoresysteem om narratieven van de ATGR te scoren. Het scoresysteem bestaat uit vijf schalen. Elke schaal wordt voorafgegaan door een theoretische inleiding die de scoring toelicht en onderbouwt. Daarna volgt een algemene omschrijving van de niveaus per schaal. Vervolgens worden bij elk niveau concrete scoringsregels gegeven. Elke schaal wordt afgesloten met vragen en antwoorden t.a.v. specifieke problemen die zich bij het scoren kunnen voordoen.

Lees voor het scoren van een dimensie eerst de theoretisch inleiding, probeer de basale ordening in de niveaus te pakken te krijgen. Probeer op basis daarvan de score op een plaat te bepalen en kijk daarna of er specifieke items zijn die goed passen bij deze score. Beschouw de losse items per niveau als mogelijke voorbeelden van scores op dat niveau; en zeker niet als een uitputtende omschrijving van alles wat zich kan voordoen. Lees ook de vragen en antwoorden; deze verhelderen de scoreregels in bepaalde opzichten nog weer.

1. Complexiteit van representatie van God

1.1 Toelichting op de schaal

In de objectrelatietheorie staan objectrepresentaties centraal; bewuste en onbewuste, affectief geladen ideeën en beelden over het zelf, de ander en de relatie. Vanuit de objectrelatietheorie worden vaak in elk geval drie ontwikkelingsaspecten van deze representaties beschreven. De eerste ontwikkeling betreft toenemende *differentiatie* tussen (het perspectief van)zelf en anderen. Begrippen als egocentrisme (Flavel) en perspectief-nemen (Selman) spelen hierbij een belangrijke rol. De tweede ontwikkeling betreft de toenemende *complexiteit en integratie* van objectrepresentaties. Een derde ontwikkeling betreft het toenemend vermogen om ambivalente aspecten van representaties te integreren in plaats van te splitsen. Aangenomen wordt dat de manier waarop het godsbeeld zich ontwikkelt, eenzelfde ontwikkelingsverloop kent en dus ook ten aanzien van deze formele aspecten te onderzoeken valt.

Er wordt –overeenkomstig het SCORS-scoringsstelsel, bij de ATGR een schaal gehanteerd waarbij op het laagste ontwikkelingsniveau personen moeite hebben om hun eigen perspectief van dat van God te onderscheiden. Daarna volgt een niveau waarop sprake is van duidelijk onderscheid tussen zelf en God, maar waarbij de representaties nog eenvoudig en eendimensionaal zijn. Op hogere niveaus is er sprake van een toeschrijven van complexere eigenschappen, ervaringen, bedoelingen etc. aan God.

De kernvraag bij deze dimensie is: *Hoe wordt God beschreven?* Bij het scoren dient de focus te liggen op wat door karakter(s) en/of verteller aan God expliciet wordt toegeschreven aan eigenschappen, mentale toestanden, bedoelingen, gevoelens, etc. Het is dus niet de bedoeling om dit af te leiden uit het gedrag of de gevoelens van de menselijke karakters.

Niveau 1 heeft z'n eigen kenmerk: slechte differentiatie.

Niveau 2 en 3 worden beide gekenmerkt door eendimensionaliteit; gebrek aan complexiteit.

Op niveau 2 kan dit betekenen dat alleen het handelen van God wordt beschreven, zonder dit te begrijpen vanuit achterliggende mentale toestanden, of dat het optreden van God als heel momenteel wordt beschreven, zonder enig besef van Gods bestaan buiten de situatie en van zijn duurzame eigenschappen. Er is nauwelijks tot niet sprake van een begrijpen van God vanuit diens eigenheid. Wat eventueel wel aan God beleefd en van Hem begrepen wordt aan eigenschappen, is nog sterk bepaald door een als egocentrisch te kenmerken instelling en sterk affectief geladen: God is bijvoorbeeld een gemene of juist een lieve God.

Op niveau 3 is er wel enig besef van de eigenheid van God, maar dit is een erg eenvoudig begrijpen, en ook nog erg eendimensionaal. God heeft wel bepaalde gedachten, bedoelingen of gevoelens t.a.v. de situatie, maar deze worden slechts globaal aangeduid en niet in nadere nuanceringen uitgewerkt. Er is geen sprake van spanningen tussen de gedachten, gevoelens of intenties en ook geen verschillen m.b.t. verschillende aspecten van de situatie. Er is hoogstens een zwak besef van de continuïteit van eigenschappen en intenties van God door de tijd heen.

Niveau 4 en 5 worden gekenmerkt door in toenemende mate complexe representaties. Op niveau 4 is er sprake van nadere uitwerking (nuancering en detaillering, specificering naar aspecten van de situatie) van de aan God toeschreven intenties, bedoelingen of gevoelens, of worden spanningen/verschillen benoemd: (enigszins) tegenstrijdige gevoelens, intenties of bedoelingen, verschil tussen reageren van God in deze situatie en zijn algemene kenmerken of wijze van reageren, verschil tussen hoe Gods reactie lijkt over te komen en wat Hij ermee beoogt, etc. Tenslotte kan er sprake zijn van een sterk besef van de continuïteit van Gods eigenschappen en intenties door de tijd heen. Het verschil met niveau 5 is, dat op dit niveau geen samenhangend inzicht gegeven wordt, waarmee deze (schijnbare) tegenstellingen toch te begrijpen zijn, c.q. geïntegreerd worden. Dat is op niveau 5 in elk geval enigszins het geval..

1.2 Omschrijving van de niveaus

Score	<p>Principe: <i>De schaal meet de mate waarin de persoon een duidelijk onderscheid aanbrengt tussen het eigen perspectief en dat van God; God ziet als iemand met stabiele, duurzame, meerdimensionale disposities, met complexe motieven en subjectieve ervaringen</i></p>
1	De representatie van God is slecht gedifferentieerd van die van de persoon of personen; onderscheidt niet tussen eigen gedachten en gevoelens en die van God
2	Beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God kennen weinig subtiliteit of complexiteit; beschrijvingen zijn eenvoudig, eendimensionaal, veranderlijk, inconsistent of slecht geïntegreerd; de persoon kan God zien als alleen goed of alleen slecht. Een uitgewerkt idee over Gods subjectieve mentale toestand, motieven, of duurzame eigenschappen ontbreekt. God lijkt meer in situaties dan over situaties heen te bestaan. Als God al wordt begrepen vanuit het hebben van duurzame kenmerken, dan betreft dit over het algemeen globale en evaluatieve eigenschappen als 'aardig' of 'gemeen'.
3	Er is sprake van beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God, maar deze zijn stereotype, missen diepte. De ideeën of intuïtieve theorieën van de persoon over Gods duurzame eigenschappen zijn of eendimensionaal, of erg algemeen, of weinig subtiel. Er is weinig besef dat God ook zaken innerlijk tegen elkaar afweegt.
4	Er is sprake van een besef van de complexiteit van God en van de verschillende eigenschappen van God. Deze verschillende eigenschappen worden nog niet begrepen als onderdelen van een samenhangend geheel, waarbij er spanning tussen de verschillende eigenschappen kan optreden of de eigenschappen in verschillende situaties op verschillende manieren naar voren kunnen komen.
5	Beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God zijn rijk en complex; er is sprake van een besef van de verschillende eigenschappen van God die met elkaar samenhangen en op een unieke manier in Zijn handelen in specifieke situaties naar voren kan komen.

1.3 Scoreregels per niveau

Niveau 1: De representatie van God is slecht gedifferentieerd van die van de karakters; er wordt niet onderscheiden tussen hun gedachten en gevoelens en die van God

- 1.1 Alleen het centrale karakter of alle karakters denken en voelen hetzelfde als God en er is geen enkele aanwijzing dat God of de karakters daarnaast nog andere gedachten of gevoelens hebben. (Als God bij verdriet van mensen ook verdriet voelt, maar daarnaast ook wil helpen of troosten, is er sprake van een aanvullend en dus verschillend perspectief).

Niveau 2: Het beeld van God is vaag, oningevuld, verward, ongeïntegreerd, onsamenhangend; God wordt niet of nauwelijks begrepen

- 2.1 Het gaat alleen over het handelen van God, zonder dat ingegaan wordt op zijn gedachten, gevoelens of bedoelingen.
- 2.2 De verteller weet niet wat Gods gedachten, gevoelens of bedoelingen zijn (en geeft daar vervolgens dus ook geen invulling aan) of kan ze niet logisch verbinden met de gebeurtenissen in het vertelde verhaal.
- 2.3 Er is sprake van een wisselend/fluctuerend/tegenstrijdig beeld van God; er wordt niet aan één relatief coherente representatie van God vastgehouden.
- 2.4. De verteller aarzelt steeds tussen twee scenario's; eentje waarbij God redt/uitkomst geeft, etc., en eentje waarbij God het mis laat lopen, of de verteller noemt alleen de mogelijkheid dat God misschien in de toekomst goede dingen voor het karakter gaat doen.
- 2.5 Zeer sterk tegengestelde, en uit de gedragingen van de karakters niet goed te begrijpen, absolute houding van God tegenover verschillende karakters in een verhaal.

Niveau 3: Oppervlakkige of eendimensionale beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God (gedachten, gevoelens, intenties, wensen of verlangens, meningen/beoordelingen)

- 3.1 Stereotype beeld van God: Er is sprake van een eenvoudig begrip van gevoels-toestanden en bedoelingen van God zonder nadere uitwerking; Dit houdt in dat er maximaal twee verschillende, maar niet tegenovergestelde mentale inhouden van God worden genoemd.. Deze kunnen zowel betrekking hebben op hetzelfde verhaalaspect als op verschillende verhaalaspecten.

Verskillende mentale inhouden die alle lijnrecht in elkaars verlengde liggen, worden niet als meerdere geteld. Als er meerdere redenen zijn die alle tot eenzelfde mentale inhoud bij God leiden, telt dat nog steeds als slechts één mentale eenheid.

(Bijvoorbeeld; God is verdrietig omdat iemand rouwt (gevoel), denkt dat dat naar voor die persoon moet zijn, wil graag dat de persoon zich beter gaat voelen en stuurt iemand die de persoon troost). Als God daarnaast ook nog hoopt dat het vertrouwen van de rouwende op hen ook anderen tot geloof brengt, is dat wel een andere mentale inhoud).

Als er twee tegengestelde mentale inhouden van God aanwezig zijn t.a.v. verschillende karakters, met een simpele scheiding tussen goed en slecht (God is blij met iemand die gelooft, en tegelijk boos of verdrietig m.b.t. iemand die hem niet zoekt, scoor je ook niveau 3).

- 3.2 Hoewel er sprake is van kleine fluctuaties, enige warrigheid of inconsequentie in de beschrijving van God, blijft het algemene/globale beeld van hem toch voldoende helder.

Niveau 4: Besef van de complexiteit van God zonder inzicht in de samenhang in eigenschappen, gebaseerd op:

Mate van gedetailleerdheid:

- 4.1 Gods mentale toestanden met betrekking tot de specifieke situatie van het verhaal worden gedetailleerd uitgewerkt.

Er is sprake van minstens drie onderling duidelijk van elkaar te onderscheiden mentale inhouden bij God (gedachten, gevoelens, intenties, wensen of verlangens, meningen/beoordelingen). Zie de uitleg bij 3.1 om te bepalen wanneer er sprake is van verschillende mentale inhouden.

Wanneer er gesproken wordt van het schenken van vertrouwen of van vergeving, lijkt dat in eerste instantie een handeling te zijn; maar omdat het zo duidelijk een mentale inhoud veronderstelt, kan dit wel ook als mentale inhoud gescoord worden.

Begrip vanuit algemeen inzicht in hoe God is, eendimensionaal:

- 4.2 Het handelen van God of zijn mentale inhouden worden niet (uitsluitend) verklaard vanuit de situatie van het verhaal, maar (ook) verklaard vanuit of in verband gebracht met wat voor iemand God in het algemeen is.

(Er wordt bijvoorbeeld verwezen naar eigenschappen van God als zijn liefde voor alle mensen, zijn trouw, zijn rechtvaardigheid, zijn bedoelingen met de wereld en met mensen, etc.)

Differentiatie naar verschillende aspecten van de situatie in het verhaal:

- 4.3 Ten aanzien van verschillende karakters in het verhaal of ten aanzien van verschillende houdingen of gedragingen van één karakter is sprake van verschillende mentale inhouden bij God. (God vindt het goed dat mensen in elk geval naar de kerk komen, maar keurt af dat deze zelfde mensen zo weinig liefde hebben voor hem en elkaar.) Als het gaat om verschillende houdingen ten opzichte van verschillende karakters, wordt alleen niveau 4 gescoord als deze houdingen bij God niet absoluut positief t/o absoluut negatief zijn; het moet gaan om –goed op de karakters afgestemde- nuances in de manier waarop God naar hen kijkt. (Bij twee tegengestelde inhouden t.a.v. verschillende karakters, een simpele scheiding in goed-slecht, wordt het scoreniveau 3)

Spanning/ambigüiteit bij God (onuitgewerkt):

- 4.4 Er worden verschillende, min of meer tegengestelde mentale inhouden van God aan eenzelfde aspect van het vertelde verhaal gekoppeld, zonder nadere uitwerking of verklaring van de tegenstelling.
- 4.5 Er wordt onderscheid aangebracht tussen optreden en achterliggende bedoelingen van God.

Niveau 5: Besef van de complexiteit van God, met (enig) inzicht in de samenhang in eigenschappen

- 5.1 Spanning/ambigüiteit of differentiatie met betrekking tot mentale inhouden van God worden in verband gebracht met/verklaard vanuit inzicht in wat God in het algemeen voor iemand is en hoe de (schijnbare) tegenstellingen van daaruit dus te verklaren zijn.

1.4 Vragen/antwoorden

Wat scoor je als in het verhaal niet duidelijk gekozen wordt voor hoe God tegen de situatie aankijkt; wanneer opengelaten wordt of hij blij is met de situatie of dat hij boos of veroordelend is?

Dan scoor je voor niveau 2: Er is sprake van een wisselend/fluctuerend/ tegenstrijdig beeld van God; er wordt niet aan één relatief coherente representatie van God vastgehouden. Onderscheidt dit wel goed van de niveau 4-score dat God in tweestrijd is; het moet duidelijk zijn dat de verteller deze tweestrijd heeft over hoe God is.

2. Affect-toon van de relatie met God

2.1 Toelichting op de schaal

De affecttoon van relationele schema's is een belangrijk aspect van de object-representaties die het interpersoonlijk functioneren bepalen. Psychoanalytisch gezien betreft het de affectieve kleuring van de objectwereld, variërend van boosaardig tot goedaardig; sociaal-cognitief is het op te vatten als de affectieve kwaliteit van relationele verwachtingen; oftewel de mate waarin iemand verwacht dat relaties pijnlijk en bedreigend of plezierig en verrijkend zullen zijn.

Het concept affecttoon is in het psychoanalytisch kader vooral gebruikt door theoretici over psychopathologie, en dan met name met m.b.t de borderline persoonlijkheidsstoornis. Volgens Kernberg reflecteert de boosaardige objectwereld van de borderline patiënt grotendeels een projectie van de eigen intense agressie. Masterson benadrukt het gebrek aan integratie van deelobjecten (primitieve representaties van aspecten van de zelf-ander interactie, georganiseerd rondom een specifiek door het affect gedomineerd affect of interactieschema. Twee typen objecten zijn hierbij met name belangrijk: belonende en beloning-onthoudende eenheden. Als gevolg van een gebrek aan empathisch vermogen bij de primaire verzorger gedurende de eerste levensjaren, blijven deze eenheden ongeïntegreerd en blijft de patiënt angstig voor een onthoudend, boosaardig, in de steek latend object dat de patiënt hulpeloos, leeg, diep eenzaam en verlaten achter kan laten. Ook Gunderson schrijft de boosaardige kenmerken van borderline-verschijnselen toe aan de ervaring door de persoon van zijn of haar belangrijkste object als frustrerend of niet beschikbaar.

Net zoals bij andere aspecten van objectrelaties en sociale cognities is te verwachten dat affectieve verwachtingen van relaties gedifferentieerd zijn, zodat iemand verschillende zaken verwacht van verschillende soorten relaties.

Ten aanzien van verwachtingen met betrekking tot de relatie met God is theoretisch te verwachten dat de dynamiek en gevoelige thema's, ontstaan in de vroege ervaringen met primaire verzorgers, op z'n minste even sterk als en mogelijk zelfs sterker dan, de affectieve kleuring van deze relatie zullen bepalen dan relaties met andere volwassenen. Dit omdat de relatie met God o.a. gekenmerkt kan worden als een ouder-kind relatie, en aan God doorgaans meer macht (zelfs almacht) toegeschreven wordt dan aan andere volwassenen.

Op het laagste niveau van de schaal is er sprake van verwachtingen van de relatie met God als diep vijandig of boosaardig, terwijl op de hogere niveaus sprake is van een bredere range van affectieve verwachtingen, die over het algemeen goedaardig en verrijkend zijn.

Kernvraag bij deze schaal is: **In welke mate ervaart het karakter negatieve, dan wel positieve gevoelens in de relatie met en/of ten aanzien van God? En in tweede instantie: Hoe kijkt de verteller in dit opzicht tegen God aan?**

Op niveau 1 is er sprake van een boosaardige God. De woede van God is niet een specifieke reactie op bepaald gedrag van het karakter, het is veel meer hoe God volgens karakter of verteller is. Deze boosheid is niet of nauwelijks af te wentelen.

Op niveau 2 is de boosheid van God weliswaar bedreigend en kan het leiden tot een erg onaangenaam leven, maar het overweldigt het karakter of de verteller niet totaal. Of er is sprake van diepe eenzaamheid omdat God volgens het karakter of de verteller niet helpt. Ten aanzien van het scoren maakt het daarbij niet uit of God al dan niet meelevend is, het gaat er om dat een karakter in z'n eenzaamheid of nood niet geholpen wordt. Ook als God vanuit het perspectief van het karakter niet bestaat, terwijl er wel sprake is van sterke gevoelens van hulpeloosheid, eenzaamheid of verdriet, wordt op dit niveau gescoord. (Als er geen sprake is van ernstige nood/sterke negatieve gevoelens, en God bestaat dan niet vanuit het perspectief van verteller en/of karakter, wordt op niveau drie gescoord.

Op niveau 3 overheersen weliswaar de negatieve gevoelens, maar ze zijn niet zo zwaar als op niveau 2, en ook kan er daarnaast tevens sprake zijn van positieve gevoelens ten opzichte van God. Naast boosheid en verwijten kan ook verdriet een belangrijke emotie zijn die in de relatie met God beleefd wordt. Bij het scoren gaat het dan om deze emotie; het feit dat dit in de relatie met God beleefd wordt, maakt dat het geen niveau-2 score is. Het is een niveau 3-score omdat het hele zware er vanaf gaat doordat God erbij is.

(Hoewel het door scorers als erg positief kan worden gezien dat God in zo'n situatie troost, gaat het toch om de gevoelens van karakter en evt. verteller die de score bepalen. Wat hierbij ook lastig kan zijn, is dat God niet de bron van de gevoelens bij het karakter hoeft te zijn; eenzaamheid en verdriet kunnen door andere factoren bepaald zijn, en sommige platen roepen deze gevoelens vrij rechtstreeks op (3, 4, 8, 10, 12, 14). Het is dan van belang om alert te zijn; als geen negatieve gevoelens bij het karakter worden onderkend, scoor dan niveau 3 in plaats van niveau 4; als duidelijk is dat respondent ervan in de war raakt en vervolgens –defensief- alleen positieve gevoelens toeschrijft aan het karakter, scoor dan niveau 2).

Op niveau 4 wordt de relatie met God als vlak of neutraal beleefd. Belangrijk is dat niet duidelijk is of positieve gevoelens of negatieve gevoelens overheersen. Zo gauw dat wel het geval is, wordt het of maximaal niveau 3 (negatieve gevoelens overheersen), of niveau 5 (positieve gevoelens overheersen).

Op niveau 5 overheersen de positieve gevoelens of is er sprake van uitsluitend positieve gevoelens.

Bij deze dimensie wordt afzonderlijk voor het karakter en voor de verteller gescoord. De scoreregels zullen doorgaans het meest van toepassing zijn op het karakter. Immers, het karakter heeft emoties, en de verteller zal vaak niet aangeven wat de situatie op de plaat aan gevoelens t.a.v. God bij hem of haar oproept. Toch zal het vaak gebeuren dat de verteller vanuit eigen perspectief ook nog iets aangeeft over hoe hij God ziet.

2.2 Omschrijving van de niveaus

Score	<p>Principe: De schaal meet de affectieve kwaliteit van de representaties van God en van de relaties met God. Hij probeert vast te stellen in welke mate de persoon van God boosaardigheid of vijandigheid verwacht, of de relatie met God basaal als goed-aardig en verrijkend ziet.</p> <p>N.B.: Vooralsnog wordt vanuit twee perspectieven gescoord: vanuit het perspectief van het centrale karakter en vanuit het perspectief van de verteller.</p>
1	Beschrijvingen van God en van de relaties met God zijn overwegend boosaardig, met weinig hoop op troost of vriendelijkheid.
2	Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God zijn onplezierig of vijandig; de personen kunnen zich in de relatie met God pijnlijk alleen voelen.
3	Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God hebben zowel positieve als negatieve elementen, maar over het geheel is er sprake van een mild negatieve toon
4	God en de relatie(s) met Hem worden ervaren als neutraal, of als gemengd positief.
5	God en de relatie(s) met Hem worden al met al ervaren als positief en verrijkend. De persoon heeft positieve gevoelens ten opzichte van God, heeft het gevoel op Hem te kunnen rekenen en verwacht ook dat God hem of haar goedgezind is, van hem of haar houdt.
	N.B.: Als de affectieve kwaliteit vlak of defensief is (b.v. de persoon voegt 'happy endings' aan verhalen toe), codeer dan 3

2.3 Scoreregels per niveau

Scoor allereerst voor hoe het belangrijkste karakter in het verhaal de relatie met God beleeft (Zie ook Vragen/antwoorden om bij meerdere karakters te bepalen wat je scoort). Deze info haal je uit wat de verteller vertelt over hoe de mensen denken en voelen.

Ga eerst na of er sprake is van ervaren nood in het verhaal, want dat bepaalt vaak de score sterk (niet getroost door God =2; wel getroost =3, daarbovenop nog positieve gevoelens over God, los van de situatie van nood:= 4 of 5).

Scoor vervolgens –indien nadrukkelijk hiervan onderscheiden- ook hoe de verteller God beleeft. Deze info haal je veelal uit wat de verteller zegt over wat God denkt, voelt en doet.

Niveau 1: God wordt gezien als enorm bedreigend, als iemand die je in de steek laat of die mensen zonder reden vernietigt/beschadigt/laat lijden en de persoon heeft daar heel erg onder te lijden.

Vanuit het karakter:

- 1.1 Er is bij het karakter sprake van eenduidige (niet ambigu) boosaardige representaties van God, waar de persoon niets tegen teweer brengt en ook niet door anderen uit gered wordt.
- 1.2 Er is sprake van geweld of agressie door God, terwijl het karakter hier geen redenen voor ziet.

Vanuit verteller:

Als er sprake is van geweld of agressie door God en de verteller geeft niet aan dat dit weliswaar door het karakter als zodanig wordt beleefd, maar dat God er toch zijn bedoelingen mee heeft, dan scoor je ook een 1 voor het vertellersperspectief.

Niveau 2: God wordt gezien als vijandig of afstandelijk, maar niet als enorm bedreigend

- 2.1 Acties van God zijn overwegend vijandig, maar overweldigen de persoon niet.
- 2.2 God wordt gezien als grillig, bedreigend, en dit kan leiden tot een erg onaangenaam leven.
- 2.3 God wordt door het karakter gezien als niet betrokken of niet helpend en dat dit wordt als een probleem beleefd (eenzaamheid, boosheid en verongelijkheid, etc.).
- 2.4 God dwingt de persoon tot iets, zonder begrip voor of inleving in deze persoon.

- 2.5 Er is sprake van diepe, maar niet overweldigende eenzaamheid of een gevoel van verlatenheid. Dit gevoel kan voor het karakter betrekking hebben op diens relatie met God, maar het kan ook inhouden dat God voor het karakter niet lijkt te bestaan of in het geheel niet betrokken wordt bij deze negatieve beleving.
- 2.6 Er is sprake van op de vlucht zijn voor God.
- 2.7 Er is sprake van gedeeltelijk zelfopgelegd slachtofferschap in de relatie met God die dus niet alleen het gevolg is van boosaardigheid van God.
- 2.8 Er is sprake van falende hulpverlening door (een evt. goedgezinde) God.
- 2.9 Het karakter ontvlucht een zeer onplezierige situatie door eigen inspanning, en ervaart geen hulp van God of besef van een relatie met God.
- 2.10 Het verhaal is defensief positief terwijl duidelijk is dat de respondent agressieve of onaangename inhoud afweert waarvan hij of zij in de war is geraakt.
- 2.11 Er is sprake van een ongeloofwaardige 'happy ending'; het loopt zomaar goed af, bijvoorbeeld doordat God het toch goed laat komen, zonder dat de processen die daartoe leiden (zoals veranderingen in de persoon), geloofwaardig beschreven worden.

Vanuit verteller:

Verteller zegt (alleen) dat God boos of verdrietig is over het gedrag of de houding van het karakter, ook al is het karakter zelf zich van geen kwaad bewust.

Als er sprake is van een vijandige, afstandelijke of afwezige God en de verteller geeft niet aan dat dit weliswaar door het karakter als zodanig wordt beleefd, maar dat God er toch positieve bedoelingen mee heeft, dan scoor je ook een 2 voor het vertellersperspectief.

Niveau 3: Er is een (affectieve) relatie met God, maar deze wordt als licht onbevredigend/negatief gewaardeerd of voornamelijk gekenmerkt door negatief affect

- 3.1 De representatie van God is licht negatief: Er is sprake van angst voor God, verwijten aan Gods adres of boosheid op Hem en het is niet duidelijk dat er sprake is van een doorgaande relatie
- 3.2 Er is sprake van gemengde gevoelens richting God en de toon is overwegend negatief.
- 3.3 Er is sprake van getroost worden door God. Scoor dit niet als het duidelijk een gedachte achteraf is die aan het eind nog aan het verhaal wordt geplakt terwijl er verder sprake is van overweldigende eenzaamheid (scoor dan 2)
- 3.4 Er is sprake van ontsnapping aan gevaar met behulp van God, en er is geen duidelijkheid over een blijvende relatie met God daarna. Wanneer het karakter in een levensbedreigende situatie echter niet overwegend bang is maar vooral vertrouwt op God die redt, dan is het minimaal een niveau 4 score

- 3.5 Er is geen sprake van een bedreigende of sterk negatief beleefde situatie voor het karakter en er wordt door het karakter geen interactie aangegaan met God; het karakter houdt zich verder ook niet met God bezig.

Vanuit verteller:

De verteller aarzelt steeds tussen twee scenario's; eentje waarbij God redt/uitkomst geeft, etc., en eentje waarbij God het mis laat lopen, of de verteller noemt alleen de mogelijkheid dat God misschien in de toekomst goede dingen voor het karakter gaat doen.

Als de verteller de elementen uit het verhaal die bij voor het karakter niet leiden tot een niveau-3 score, niet relateert en een ander perspectief geeft op God, score je voor verteller ook een 3.

Als er info is waaruit blijkt dat God volgens verteller moeite heeft met de opstelling van het karakter, omdat God positiever is dan door het karakter beleefd wordt, score dan een 4 of een 5 voor het vertellersperspectief.

Als de verteller uitsluitend aangeeft dat God boos is omdat het karakter niet of te weinig op hem vertrouwt of geen relatie met hem aangaat, score dan een 2 of een 1.

Niveau 4: (De relatie met) God wordt neutraal of met gemengde gevoelens beleefd

- 4.1 Er is sprake van gemengde (positieve en negatieve) gevoelens ten opzichte van God, waarbij dit geen werkelijk gevaar vormt voor de karakters.

- 4.2 Er is –binnen de relatie– sprake van een conflict of spanning in de relatie met God, maar de uitkomst van het conflict of van de daden/besluiten van God zijn niet rampzalig voor het karakter.

Mensen voelen zich bijvoorbeeld ten opzichte van God goed over iets dat ze doen (ARGk=4), maar God laat hun zien dat het toch niet zo goed is en ze laten zich daardoor aanspreken (ARGv=4).

Het karakter is boos op God en keert zich van hem af, maar God zorgt toch dat de relatie met hem weer hersteld wordt.

- 4.3 De omgang met God is wat vlak en onuitgewerkt, maar er lijkt geen sprake te zijn van afkeer om met God om te gaan.

twee mensen trouwen bijvoorbeeld in de kerk en hebben alleen aandacht voor elkaar (als echter niet benoemd wordt dat ze in de kerk trouwen, wordt het een niveau-3 score).

(Als er sprake is van situaties die bijna vanzelfsprekend negatieve gevoelens oproepen, zoals op de platen 3, 4, 8, 10, 12 en 14, en het karakter is uitsluitend positief over de relatie met God zonder dat de negatieve emoties (die in het vertelde verhaal dan wel aanwezig moeten zijn) in deze relatie een plek krijgen, score dan een 3 i.p.v. een 4 of 5).

Scoor dit ook wanneer er wel sprake is van negatieve gevoelens van karakters ten opzichte van de religieuze omgeving, maar er niets gezegd wordt over gevoelens ten opzichte van God.

Scoor dit ook wanneer een karakter dat God niet lijkt te kennen, interesse toont voor God en voor het geloof.

- 4.4 Er is interactie met God, maar er is hierbij sprake van minimaal gevoel; de affectie toon is nogal neutraal.
- 4.5 Het karakter doet iets voor God, maar dit lijkt meer te maken te hebben met het voldoen aan verwachtingen of verplichtingen dan met eigen intenties of positieve gevoelens.
Mensen willen God bijvoorbeeld bij hun leven betrekken, maar er wordt niet vermeld dat hun dat ook blij maakt
Of er wordt gezegd dat mensen God ergens voor danken, maar er wordt niet gezegd dat ze dankbaar zijn
- 4.6 Er is sprake van ontsnapping aan gevaar met behulp van God of troost en bemoediging door hem, en er zijn aanwijzingen voor dat de relatie met God daarvoor ook al belangrijk was voor het karakter of dat de relatie na de gebeurtenis beter wordt.
- 4.6 Het karakter is blij met iets wat (volgens de verteller) van God komt, maar uit het verhaal wordt niet duidelijk dat het karakter dit ook ervaart als afkomstig van God
- 4.7 Het karakter heeft spijt van zijn daden en zoekt vandaaruit contact met God, wat leidt tot een bekering.

Vanuit verteller:

Als verteller ambivalent is over wat God er van vindt en niet duidelijk is dat een positieve houding van God tegenover het karakter de overhand heeft; scoor dan een 3 voor het vertellersperspectief.

Als God volgens de verteller wel verdrietig, boos of afkeurend is m.b.t. gedrag of houding van het karakter (omdat dat tegen zijn wil of gebod ingaat), maar zijn liefde en zorg voor het karakter of in het algemeen worden daar als sterker tegenover gezet, scoor dan een 4 voor het vertellersperspectief.

Vb: God is verdrietig dat een dominee alleen vertelt hoe streng en boos God is en hij zorgt ervoor dat de mensen op andere manieren ook andere kanten van hem leren kennen.

De verteller zegt niet te weten wat God denkt of voelt, er wordt geen positief of negatief beeld van God geschetst.

De bemoeienis van God met het karakter heeft als insteek dat iemand iets gaat inzien, iets gaat leren, iets beter gaat doen, en niet zozeer omdat dat dan beter is voor de persoon, maar vooral omdat God dat vraagt.

Niveau 5: De relatie met God wordt overwegend of uitsluitend positief beleefd

- 5.1 Er is sprake van uitsluitend positieve gevoelens en interacties t.a.v. God.
Een karakter is bijvoorbeeld blij met iets en dankt God daarvoor (N.B. als het uitsluitend blijdschap betreft over de ervaren verlichting die plaatsvindt met betrekking tot de nood van het karakter, is het een niveau-3 score. Als er sprake is van blijdschap om het contact op zich, ondanks de ervaren nood, is het wel een niveau 5 score.
- 5.2 Er is sprake van gemengde gevoelens t.a.v. God, waarbij de positieve gevoelens overheersen.

Vanuit verteller:

Als er uitsluitend sprake is van positieve gevoelens of eigenschappen die de verteller aan God toeschrijft, scoor dan 5 voor vertellersperspectief.

N.B.; de verteller hoeft daarbij niet zelf heel blij of enthousiast over God te praten; dit in tegenstelling tot de scoring voor de affecttoon bij het karakter: daar leidt een vlakke toon wel tot een 4-score.

VB: Een karakter is verdrietig en wordt getroost door God (ARGk=3), de verteller zegt dat God blij is dat degene in hem gelooft en dat hij hem kan troosten (ARGv=5)

Als er ook sprake is van negatieve gevoelens als pijn of verdriet bij God, maar dit is omdat God meelijdt met het karakter, en hij wil daarnaast ook troosten, dan scoor je ook niveau 5.

2.4 Vragen/antwoorden

Meerdere karakters met verschillende scores. Voor wie moet je scoren als er meerdere karakters met verschillende scores worden beschreven? Als de een heel hoog en de ander heel laag scoort, terwijl niet goed duidelijk is wie het meest voor de hand liggend is. Bijvoorbeeld in een beschrijving van plaat 11 waarin de dominee liefdevol het evangelie uitdraagt door het avondmaal te bedienen aan een zwerver, waarin de kerkleden dit afkeuren en waarin de zwerver niet gelooft maar het wel oké vindt om mee te doen aan het avondmaal. Dit blijft de vraag, ook in andere voorbeelden. De zieke die niet blij is met God maar de dominee wil graag dat de zieke Gods liefde ziet. De kerk waarin God streng is terwijl het meisje denkt dat God liefde is.)

Regel is dat gescoord wordt voor het meest centrale karakter. In bovenstaande bijvoorbeeld lijkt het toch het meest om de zwerver te gaan, lijkt de dynamiek zich meer rondom hem af te spelen dan rondom de dominee. Bij de zieke zal het verhaal draaien om hoe het met de zieke gaat en afloopt, en waarschijnlijk niet om hoe de dominee weggaat en wat er daarna in zijn leven nog gebeurt. De vraag is dus: waar is het verhaal omheen gestructureerd? Wat geeft de dynamiek aan het verhaal? Om de ontknoping van wat van wie gaat het? Maar ook als dit het criterium is, kan een verhaal zo verteld worden dat steeds alles voor twee of drie karakters (waaronder ook groepen) in gelijke mate uitgewerkt wordt. Sommige respondenten zouden daar hun stijl van gemaakt kunnen hebben; alles netjes uitwerken, wat mogelijk ook kan samenhangen met het zich niet echt identificeren met de dynamiek van een zelfgecreëerd verhaal. In dat geval kan de volgende regel uitkomst bieden:

- Als er wel sprake is van één afzonderlijk uitgewerkt individu naast wat algemenere groepen, dan gaat het om de scores van dat individu.
- Als er sprake is van twee of meer ongeveer in gelijke mate uitgewerkte afzonderlijke, individuele karakters die heel verschillende scores zouden halen, dan scoor je alleen de laagste.

Wat scoor je als de verteller vertelt dat het karakter na een breuk toch weer bij God komt? wanneer God een bedoeling heeft gehad met het lijden?

Als een karakter in nood geen hulp van God krijgt/ervaart, en het zelf probeert op te lossen, is er sprake van niveau 2 (God is niet enorm bedreigend, wel op afstand). Als er wel sprake is van getroost worden door God in een moeilijke situatie, is er sprake van niveau 3, behalve als dat er teveel achteraan geplakt wordt (defensief)

Als het affect van het karakter aan het eind van het verhaal positief is, en er is geen verdriet of pijn meer, en dat wordt ook echt verteld als een duidelijk en substantieel onderdeel van het verhaal zelf, (ipv als oh ja en hoe loopt het af, nou, ..., en

dan nog 1 zinnetje dat alles goed is gekomen), dan is het niveau 5 geworden. Maar dan ben je dus ver weg bij de afbeelding zelf, dit zal niet veel voorkomen.

De breuk op zich is relevanter bij de dimensie Emotionele investering in de relatie; en bedoeling van God met lijden is hier niet relevant, wordt gescoord bij Visie op handelen van God.

Wat score je als in het midden wordt gelaten wat het affect van het karakter is? Bijvoorbeeld dat bij een verlies/begravenis wordt aangegeven dat het karakter uitzicht heeft als hij of zij gelooft, en anders niet?

Dan score je niveau 2 voor karakter, en minimaal niveau 3 voor verteller

Summiere aanvulling door verteller. Als de verteller nauwelijks extra informatie geeft, alleen een summiere aanvulling; wat score je dan? Met andere woorden, wat score je als de verteller nauwelijks reflecteert op de affecttoon, score je dan dezelfde score als dat van het karakter of kan je dan niet scoren?

Als uit (desnoods heel summiere info) duidelijk wordt dat verteller ook buiten beeld van karakter om een idee heeft van hoe God is, dan score je dit beeld.

Als uit de summiere info duidelijk wordt dat God anders is dan karakter ziet of ervaart, wordt dit toch een (meestal) hogere score; dit kan inderdaad uit heel summiere info naar voren komen.

Als alleen het perspectief van het karakter naar voren komt, dan is het perspectief van de verteller dus niet te scoren en noteer je een 8.

Als je mag aannemen dat het karakter het bestaan van God niet erkent?

Dan score je niveau 3 (zie blz 10 Scoresysteem).

Als het kind dat uit de mand pikt wel wordt berispt maar de karakters danken God wel voor wat Hij geeft, wat is dan de affecttoon?

De berisping vindt plaats in de relatie ouder-kind, en zal niet het affect sterk bepalen waarmee de centrale karakters ook de relatie met God aangaan (wat in geval van ernstige nood, rouw, etc. wel het geval is). Zal dus doorgaans geen invloed hebben op de score.

3. Vermogen tot emotionele investering in de relatie met God

3.1 Toelichting op de schaal

Emotionele investering heeft volgens Westen betrekking op het zo met emotie laden van de representatie van een doel of gewenste eindtoestand of van aspecten van een relatie, dat in de realiteit geconstateerde afwijkingen hiervan leiden tot negatieve gevoelens, en overeenkomsten tot positieve gevoelens. Er is sprake van een ontwikkeling van een patroon van emotionele investering dat wordt bepaald door een (vaak als narcistisch aangeduide) behoeftenbevredigende oriëntatie (waarbij relaties met anderen uitsluitend gewaardeerd worden met het oog op de eigen bevrediging, veiligheid of voordelen die deze verschaffen) naar een patroon van

rijpe objectrelaties die gebaseerd zijn op wederzijdse liefde, respect, en zorg voor anderen, waarbij anderen worden gewaardeerd om hun specifieke eigenschappen.

Ook dit aspect van object-relacioneel functioneren lijkt van toepassing te zijn op iemands representatie van diens relatie met God. Hierbij wordt, evenals bij de SCORS, vooral gelet op de motivatie van waaruit de relatie met God wordt aangegaan. In het christelijk geloof is een liefdevolle relatie met God het uiteindelijke doel; en in zekere zin –hoewel ook gesteld wordt dat God de mens niet nodig heeft- is er toch sprake van wederkerigheid; God verlangt ernaar om contact met mensen te hebben, Hij heeft er plezier en genoegen in dat mensen Hem zoeken. De liefde van christenen voor Hem wordt gezien als een antwoord op Zijn liefde voor hen. Het is dan ook niet de bedoeling dat de relatie met God op angst gebaseerd is; wel wordt in de Bijbel gesproken over het vrezen van de Heere, maar dit betreft meer het ontzag voor Hem hebben.

De ontwikkeling van deze rijpe patronen omvat drie processen. De eerste is de ontwikkeling van het vermogen om de emotionele investering te reguleren, zodat iemand zich niet met een totale investering voorbarig en met hart en ziel stort in intensieve relaties (zoals bij de borderline persoonlijkheidsstoornis vaak het geval is), of zich defensief terugtrekt uit relaties om pijn en kwetsbaarheid te voorkomen (zoals bij vermijdende en schizoïde persoonlijkheidsstoornissen). Een tweede proces betreft de ontwikkeling van het vermogen om in specifieke anderen te investeren vanwege hun unieke kwaliteiten.

Een derde proces betreft de ontwikkeling van het vermogen om te investeren in morele waarden, voorschriften en idealen die relaties reguleren en het leven betekenis geven, en die voorrang hebben boven de eigen wensen en impulsen, zelfs als deze sterk opspelen.

Dit vermogen wordt bij de ATGR apart gescoord omdat de omgang met/overtreding van regels, normen en waarden in religieus opzicht een veel sterkere lading kan krijgen dan sec in het intermenselijk verkeer, en daarom mogelijk sterker afwijkt van de emotionele investering in relaties dan bij de reguliere TAT-afnames het geval is.

Kernvraag bij deze dimensie is: **wat is de motivatie voor het contact met God en in welke mate wordt hierin emotioneel geïnvesteerd?**

Hierbij wordt uitsluitend gescoord wat de motivatie van het karakter is, omdat uit eventueel aanvullende opmerkingen vanuit het vertellersperspectief maar moeilijk af te leiden is wat de emotionele investeringen zijn; de veronderstelling is dat vooral in de dynamiek van het vertelde verhaal de spanning tussen eigen behoeften en hogere waarden een reële rol spelen en dat daarbinnen de relevante afwegingen gemaakt worden. Met andere woorden: het affect dat bij deze dimensie zo'n belangrijke rol speelt, uit zich het sterkst in het narratieve verhaal en de eventuele relativering vanuit het vertellersperspectief zal vaak cognitiever van aard zijn.

Op niveau 1 is er sprake van een sterke egocentrische instelling; de eigen behoeften staan centraal en er wordt alleen een relatie aangegaan als dit in dienst staat van de eigen behoeftenbevrediging, waarbij er geen enkele notie is dat hieraan iets niet juist is, of waarbij zelfs aan het bestaan van God voorbij wordt gegaan.

Op niveau 2 staat de eigen behoeftenbevrediging nog steeds centraal. Toch zijn de redenen om contact/een relatie met God aan te gaan net iets minder egocentrisch dan op niveau 1: het karakter is in nood en zoekt uitsluitend contact met God om uit deze nood verlost te worden, of het karakter is eenzaam en staat daarom open voor een relatie met God. Maar er is nauwelijks sprake van eigen investering; als de 'opbrengst' tegenvalt en het daarom moeite (emotionele investering) zou kosten om de relatie vol te houden, wordt de relatie toch verbroken. Ook het vermijden van straf als enig motief voor het hebben van contact/een relatie met God valt onder dit niveau.

Op niveau 3 wordt er emotioneel enigszins geïnvesteerd in de relatie met God; de relatie heeft meer continuïteit en vanzelfsprekendheid en staat niet zo onder druk vanuit motieven van min of meer onmiddellijke behoeftenbevrediging. Toch ontbreekt een duidelijke innerlijke overtuiging of waardering van de relatie met God, en lijkt deze meer vanuit conventionaliteit/plichtmatigheid aan te zijn gegaan, waarbij angst voor liefdesverlies of de behoefte om geaccepteerd en gewaardeerd te worden een belangrijke rol kunnen spelen bij de emotionele investering in de relatie met God.

Op niveau 4 is sprake van een duidelijke innerlijke overtuiging waardoor het karakter –wat emotionele investering betreft- ook van zichzelf en eigen verlangens af kan zien als deze op gespannen voet staan met de relatie met God. Hierbij ligt de nadruk op instemming met de regels, eisen en verwachtingen van God; willen doen wat goed is, ook al kost dat moeite.

Op niveau 5 ligt de nadruk op een toegewijde relatie met God om de relatie zelf; ook als er sprake is van hulp of steun van God, is dat niet de reden voor de relatie.

3.2 Omschrijving van de niveaus

Score	Principe: de schaal meet de mate waarin de relatie met God slechts wordt gezien als een middel om de eigen behoeften te bevredigen tegenover de mate waarin er sprake is van een toegewijde relatie die op zichzelf als waardevol wordt beleefd.
1	Een behoeften-bevredigende oriëntatie in de relatie met God; de relatie lijkt inwisselbaar, onbelangrijk in zichzelf, nuttig voor zelfkalmering/geruststelling, zeer tumultueus of afwezig maar niet gewaardeerd
2	Beschrijvingen van de relaties met God zijn emotioneel wat oppervlakkig, relaties kunnen duurzaam zijn maar missen diepte. Er is besef van spanning tussen eigen wensen en behoeften en de verwachtingen van God, maar de eigen behoeftebevrediging staat voorop
3	Beschrijvingen van de relaties met God geven blijk van conventionele betrokkenheid. Het God naar de zin maken, geaccepteerd willen worden en Zijn regels opvolgen zijn duidelijke doelen die het directe zelfbelang overstijgen.
4	Er is sprake van een toegewijde relatie met God, waarin God gewaardeerd wordt om wie Hij is. Daden die het zelfbelang overstijgen, worden uit overtuiging gedaan en niet uit angst voor liefdesverlies of de behoefte om geaccepteerd en gewaardeerd te worden.
5	Er is sprake van een diepe, toegewijde relatie; er wordt genoten van de relatie met God om de relatie zelf; er is besef van wederkerigheid wat inhoudt dat er ook besef is van het verlangen van God om contact met de persoon te hebben.
	<i>N.B.: Wanneer slechts de perso(o)n(en) of slechts God wordt beschreven, en er niet op de relatie wordt ingegaan, codeer dan 1.</i>

3.3 Scoreregels per niveau

Niveau 1: Geen relatie met God of relatie alleen voor eigen behoeftebevrediging

- 1.1 Behoeftbevrediging is het primaire doel van het contact met God en er is geen sprake van enig besef dat het karakter mogelijk ingaat tegen de bedoelingen of verwachtingen van God. De behoeftebevrediging heeft betrekking op iets fijns/prettigs voor zichzelf willen; het betreft niet het zoeken van bescherming of troost in gevaar of verdriet/angst.
- 1.2 Uit het verhaal wordt duidelijk dat God voor de karakters of voor het centrale karakter niet bestaat of dat ze/hij niets met hem te maken wil(len) hebben. Als de verteller open laat of God voor het karakter wel of niet bestaat (bijvoorbeeld door te zeggen: misschien gelooft hij niet in God; of: als hij niet in God gelooft, kan God niets doen), is het géén niveau-1 score. Wél als de verteller het formuleert als: ik denk dat hij niet in God gelooft.
- 1.3 Hoewel het karakter gelooft dat God bestaat, heeft hij of zij geen zin om zich aan diens regels te houden en gaat er bewust tegenin.

Niveau 2: Oppervlakkige en mogelijk duurzame relatie met God waarin eigen behoeftebevrediging voorop staat

Hulp of troost zoeken bij ervaren nood (gevaar, ziekte, verdriet, (ziele)angst, eenzaamheid):

- 2.1 De relatie die het centrale karakter (of de karakters) met God heeft is of lijkt alleen gebaseerd te zijn op het zoeken van hulp of troost bij gevaar of benauwdheid en er zijn geen verdere aanwijzingen dat de relatie met God meer inhoudt dan dat. (Als bijvoorbeeld het karakter wel een relatie met God heeft en de verteller zegt dat hij ook contact zoekt met God in situaties van nood, dan is het geen niveau-2 score).
- 2.2 Het centrale karakter (of de karakters) ervaart (een zekere) nood en overweegt daarom een relatie met God aan te gaan (is zoekend).
- 2.3 De verteller laat in het midden of het karakter een relatie met God heeft, maar zegt wel dat als het karakter gelooft of hulp of steun zoekt, dat God dan zal helpen.

Verbreken van relatie met God bij ervaren nood:

- 2.4 God wordt door de karakters/het centrale karakter gezien als iemand die niet helpt of die verantwoordelijk gesteld wordt voor de ramspoed van een karakter en de relatie wordt daarom misschien niet zondermeer, maar mogelijk na inner-

lijk conflict, toch verbroken; God wordt blijkbaar gewaardeerd zolang Hij wat voor een karakter doet.

Niveau 3: Twijfel die niet leidt tot verbreken van de relatie, of conventionele betrokkenheid op God of interesse in God en geloven zonder duidelijke innerlijke toewijding die ook gestalte krijgt in volgehouden keuzes
Geen contact met God gezocht en geen informatie over relatie met God:

3.1 Uit het verhaal wordt niet duidelijk dat het karakter niet gelooft in het bestaan van God of niets met God te maken wil hebben.

Twijfel en geloof onder druk:

3.2 Negatieve gebeurtenissen brengen het geloof en/of de relatie met God aan het wankelen, en het wordt uit het verhaal niet duidelijk of de relatie met God volgehouden of juist verbroken wordt.

Plichtmatige relatie:

3.3 Er is sprake van een relatie met God die plaatsvindt omdat het zo hoort/omdat het volgens de verwachtingen is, zonder aanwijzingen voor een duidelijke innerlijke overtuiging.

Interesse in God of in geloven:

3.4 Vanuit een eigen overtuiging trouwen in de kerk, zich laten dopen, naar de kerk gaan en naar de dominee luisteren of in de bijbel lezen e.d., zonder dat duidelijk wordt uit het verhaal dat dit resulteert in volgehouden keuzes, in keuzes die de inrichting van het verdere leven bepalen.

3.5 Na een leven zonder God of na God vaarwel te hebben gezegd, toch (weer) gaan geloven; terwijl uit het verhaal verder niet duidelijk wordt dat dit inhoudt dat het oude leven met moeite losgelaten wordt of dat iemand nieuwe keuzes maakt omdat God dat vraagt.

(Dit kan ook inhouden dat iemand uit zichzelf God niet zoekt, maar dat God gebeurtenissen zo leidt dat degene gaat geloven; terwijl in het verhaal dat geloven verder niet wordt uitgewerkt).

3.6 Hoewel in het vertelde verhaal het hulp krijgen van God bij nood voorop staat, wordt toch duidelijk dat de relatie met God uit meer bestaat (bijvoorbeeld doordat de verteller zegt dat God blij is dat het karakter *ook* in zulke situaties contact met hem zoekt of op hem vertrouwt).

Blijdschap, dankbaarheid over de situatie, niet zozeer over de relatie met God:

3.7 Het karakter is blij met en/of dankbaar voor wat er in zijn of haar leven gebeurt, en schrijft dat toe aan God. De redenen voor de blijdschap worden uitsluitend toegeschreven aan de situatie en niet aan het hebben van een wederkerige en langdurige relatie met God.

Rest:

- 3.8 Er is sprake van een relatie met God, en de ‘negatieve’ kenmerken van niveau 1 en 2 ontbreken, evenals de positieve kenmerken van niveau 4 en 5.

Niveau 4: Toegewijde relatie met God; het leven daarnaar inrichten (en evt. inleveren op eigen behoeften) uit overtuiging

De relatie met God vindt plaats vanuit het besef dat dit goed is; het karakter wil het ook zelf en is bereid van zichzelf en eigen verlangens af te zien. In vergelijking met 5 vindt dit meer plaats vanuit overtuigd geloof in de waarheid van Gods bestaan en de juistheid van zijn eisen en verwachtingen, dan vanuit de persoonlijke positieve waardering van het contact op zich. Het element van toewijding die zich uit in het maken van keuzes (iets nalaten of juist iets doen voor God) of van een langduriger commitment uit deze overtuiging dient hierbij wel aanwezig te zijn; het alleen in de situatie heel blij zijn met God is onvoldoende voor een 4-score).

- 4.1 Het geloof van het karakter wordt (door moeiten) op de proef gesteld, maar het karakter blijft geloven of komt na een periode van twijfel of afstand nemen toch weer bij God uit.
- 4.2 Het karakter voert religieuze handelingen uit waarvan de verteller zegt dat dit getuigt van betrokkenheid op God omdat het niet vanzelf spreekt (bijvoorbeeld het bidden voor het eten in een minder alledaagse situatie als op vakantie zijn, buiten eten). Ook het oprecht belijden van schuld of het vragen van vergeving vallen hieronder.
- 4.3 Het karakter maakt belangrijke keuzes (bijvoorbeeld in de kerk trouwen of zich laten dopen, voor het eerst aan het avondmaal gaan, zich bekeren) waarvan in het verhaal ook duidelijk wordt of door de verteller wordt genoemd dat ze van invloed zijn op het leven dat erop volgt (voor God leven, hem in je verdere leven betrekken).
- 4.4 Het karakter komt door bepaalde gebeurtenissen die door God zo geleid zijn (bijvoorbeeld een preek, een ontmoeting, een bijzondere avondmaalsviering) tot belangrijke nieuwe overtuigingen die gevolgen voor het handelen hebben die verder doorwerken dan alleen in de concrete hier-en-nu-situatie in het verhaal.
- 4.5 Het karakter breekt met een verkeerde levenswijze omdat het geloof dat vraagt (en niet omdat hij/zij dat zelf graag wil en dat vervolgens realiseert met behulp van God/het geloof).
- 4.6 Het karakter overwint een bepaalde sterke weerstand tegen het geloof.
- 4.7 Het karakter/de karakters gaan in tegen een bepaalde voorstelling van het geloof, zoals gepresenteerd door autoriteitsfiguren (ouders, familie, predikant, gemeenschap) omdat ze ervan overtuigd zijn dat het anders is.

Niveau 5: Diepe, toegewijde relatie met God om de relatie zelf; besef van wederkerigheid

- 5.1 Er is bij het karakter sprake van (waardering van) contact met God om het contact zelf; dit is het belangrijkste waar het in de relatie om draait; hierbij is sprake van besef dat God een persoonlijke relatie wil en ook geniet van het contact. Het wordt daarbij duidelijk de waardering breder is dan alleen in de situatie van het verhaal.

3.4 Vragen/antwoorden

Je mag alleen voor karakter scoren. Wat score je als het karakter geen relatie met God aangaat of überhaupt geen besef heeft van het bestaan van God?

Als God wel bestaat voor het karakter maar er wordt verder niets over gezegd wat een niveau-1 score rechtvaardigt (dat het karakter niets met God te maken wil hebben) of een niveau-2 score (de behoeften van de persoon vormen de reden voor de relatie of voor contact zoeken met God), en ook geen niveau-4 score: echte toewijding, dan wordt het niveau 3 (zie scoreregel 3.2) als er wel sprake is van een relatie. Relatie houdt hier niet in dat er contact gezocht wordt; als het karakter aan het bestaan van God betekenis toekent voor hemzelf, als hij zicht tot God en diens verwachtingen op de een of andere manier verhoudt, is er sprake van een relatie. Als er geen relatie is (God bestaat alleen, maar het is duidelijk dat dit geen betekenis heeft voor het karakter, dan score je niveau 1).

Als je kan aannemen God wel bestaat voor het karakter, (doordat bijvoorbeeld wordt benoemd dat er een Bijbel op tafel ligt), maar het karakter zoekt geen contact met God, mag je dan aannemen dat het karakter niets met God te maken wil hebben en score je dan dus niveau 1?

Nee, om te kunnen scoren dat het karakter niets met God te maken wil hebben, moet dat nadrukkelijk als zodanig naar voren komen, anders wordt het een niveau-3 score.

Voor welke score kies je als verschillende mensen op de plaat verschillend investeren in de relatie met God. Bijvoorbeeld plaat 7.

Op dezelfde manier als bij Affecttoon.

Wat score je als mensen wel uit overtuiging voor God hebben gekozen (wat bij niveau 4 hoort) en dankbaar of blij zijn, maar wanneer uit het verhaal niet duidelijk wordt dat ze ook dingen speciaal voor God doen of nalaten en dat ze dus ook moeite doen om –tegen eigen verlangens en behoeften in- aan de relatie met God vast te houden?

Dan score je toch slechts niveau 3, tenzij wel duidelijk is dat deze keuze gevolgen heeft voor hoe ze hun leven verder inrichten, ook al zijn de specifieke dingen die ze daarom voor God doen of laten, niet nader gespecificeerd.

4. Visie op handelen van God

4.1 Toelichting op de schaal

Deze schaal is weliswaar afgeleid van de SCORS-schaal Causaliteit van handelen, maar de inhoud van de schaal ligt veel verder af van de oorspronkelijke SCORS-schaal en bijbehorende ankerpunten dan bij de overige schalen.

Op onrijpere niveaus van ontwikkeling worden verklaringen voor gedrag van mensen gevonden die meer door de eigen gevoelswereld dan door feitelijk juiste attributies van motieven van anderen bepaald zijn. Daarbij zijn deze bij borderline-patiënten vaak ook boosaardiger. In het kader van stresscoping is het –om grip te krijgen op een complexe wereld- voor mensen van belang om goed zicht te hebben op de psychologische complexiteit van anderen, om te weten wat hen drijft, wat er achter hun gedrag kan liggen.

Op religieus gebied speelt hetzelfde belang, maar lijkt het onderwerp een belangrijke verbreding en ook verdieping te krijgen. Een verbreding, want het handelen van God zal voor gelovigen doorgaans niet als direct waarneembaar worden geacht, maar betrekking hebben op een overtuiging over de wijze waarop en de mate waarin God zijn hand heeft in allerlei alledaagse en minder alledaagse gebeurtenissen. En een verdieping, omdat meer dan aan het handelen van mensen, aan het handelen van God bedoelingen kunnen worden toegeschreven die met zingeving en met het al dan niet tot bestemming komen te maken hebben. Daarmee is de zingevingdimensie veel meer in beeld dan bij de SCORS, en gaat het meer om overtuigingen van mensen dan om minder of meer adequate attributies van complexe motieven van mensen. Voor de schaalconstructie roept dat de vraag op of het wel mogelijk is om hierin op dezelfde wijze als bij de SCORS een continue schaal te creëren van minder rijp naar meer volwassen. Is er geen sprake van religieuze vooringenomenheid, wanneer je de ene overtuiging over het handelen van God als rijper en volwassener bestempeld dan de andere? Aan dat gevaar is inderdaad niet helemaal te ontkomen. Tegelijk speelt dit ook bij de schaal affecttoon van de relatie met God. De veronderstelling is daar dat een overwegend positief beeld van God rijper is dan een wantrouwend en angstig beeld. Ook dit veronderstelt een aanname over de juistheid van dit godsbeeld. Functioneler geredeneerd kan wel gesteld worden dat –los van de juistheid van dit beeld- verwacht kan worden dat een positiever beeld van God psychologisch gezien tot groter welbevinden zal leiden. Overigens geldt dit in principe ook ten aanzien van de SCORS-schaal affecttoon: blijkbaar ligt daaronder ook de aanname dat mensen in principe welwillend zijn ten opzichte van elkaar. Het hoeft geen betoog dat ook dit een bepaald vooringenomen mensbeeld is, maar dat tegelijk empirisch aantoonbaar is dat een persoonlijk geloof in de juistheid van dit mensbeeld samengaat met verhoogd welbevinden. Op eenzelfde wijze dient de constructie van deze TAG-GB schaal opgevat te

worden als een psychologisch gemotiveerde aanname over de meest gezonde (in plaats van de meest juiste) visie op het handelen van God.

De zingevingsvraag speelt uiteraard het sterkst daar waar deze op de proef wordt gesteld door het kwaad dat mensen overkomt. In de theologie staat dit bekend als het vraagstuk van de theodicee.

Daarbij is uitgegaan van twee aspecten: Allereerst de wijze waarop God invloed heeft: alleen op de wijze waarop mensen met hem of met situaties omgaan, of ook of Hij onmiddellijk de hand heeft in de gebeurtenissen die mensen overkomen. Vervolgens wordt dan nagegaan of mensen iets met deze aan God toegeschreven activiteiten kunnen; roept het weerstand, bezinning of zelfs een zekere overgave op? Op het hoogste niveau van deze schaal is God er –ook als het kwaad iemand treft– dan nog bij en kan er steun ontleend worden aan een blijvend geloof in zijn goedheid en almacht, ook al is het waarom van de gebeurtenissen niet meer logisch te vatten.

Kernvraag bij deze dimensie is: Wat kan God feitelijk teweegbrengen in de situatie en/of het innerlijk van mensen en in welke mate hebben mensen daar verklaringen voor of kennen ze er (specifieke) bedoelingen aan toe?

Deze schaal meet een combinatie van de aan God toegekende invloed op gebeurtenissen en de daarvoor aanwezige verklaring betreffende de redenen of bedoelingen van God.

Invloed van God wordt onderscheiden in invloed op gebeurtenissen/omstandigheden en invloed op reacties van mensen.

Ten aanzien van invloed op gebeurtenissen of omstandigheden wordt vastgesteld of dit wel of niet aan de orde is.

Bij invloed op reacties van mensen worden drie niveaus onderscheiden. Op het eerste niveau heeft God geen enkele invloed op de reacties van de mens. Op het tweede niveau heeft God wel invloed, maar is daaraan toch ook afhankelijk van wat de mensen hiermee doen. Op het derde niveau heeft God een allesbepalende invloed op de reactie van mensen.

Ten aanzien van het hebben van een verklaring voor Gods handelen worden ook drie niveaus onderscheiden. Op het eerste niveau is er geen verklaring voor het handelen van God. Op het tweede niveau is er sprake van een algemene verklaring, bijvoorbeeld vanuit Gods aard of karakter of plan met de wereld. Op het derde niveau is er sprake van specifieke bedoelingen die met de concrete situatie van het verhaal verbonden zijn.

De uiteindelijke score op deze schaal wordt bepaald door de combinatie van scores op deze drie afzonderlijke aspecten.

4.2 Omschrijving van de niveaus

Invloed van God		Verklaring ten aanzien van redenen of bedoelingen van God		
Op gebeurtenis- sen	Op reacties van mensen	Geen (1)	Algemeen (2)	Specifiek (3)
Nee (1)	Nee (1)	1	1	1
Nee (1)	Deels (2)	2	3	4
Nee (1)	Geheel (3)			
Ja (2)	Nee (1)			
Ja (2)	Deels (2)			
Ja (2)	Geheel (3)	3	4	5

Score	Principe: De schaal meet de mate waarin God volgens de persoon invloed heeft op de gebeurtenissen en de mate waarin hij/zij hier een positieve betekenis aan toekent
1	God heeft geen eigenstandige invloed op de gebeurtenissen, en ook niet op de wijze waarop mensen daarmee omgaan. Hoogstens kan hij bijstaan als mensen daarvoor open staan, maar hij kan deze bereidheid niet zelf tot stand brengen.
2	Er is de overtuiging dat God weliswaar de gebeurtenissen niet in de hand heeft, maar wel actief is in de wijze waarop mensen deze hanteren. Hij heeft er daarbij invloed op, dat mensen (meer) open gaan staan voor Hem.
3	Vanaf hier is er de opvatting dat God wél z'n hand heeft in gebeurtenissen. Echter, een specifieke bedoeling kan hier op niveau 3 niet in ontdekt worden. Mogelijke reacties zijn wel dat de gebeurtenissen als een gegeven op zich worden beschouwd, of worden gezien als een blijk van Gods betrokkenheid in het algemeen, of dat ze uitsluitend weerstand oproepen.
4	Er wordt wél gezocht naar een specifieke betekenis van de gebeurtenissen, en is er sprake van moeite doen om deze zin te ontdekken, ook al roepen de gebeurtenissen allereerst moeite en weerstand op.
5	God heeft bedoelingen met mensen of goede intenties en laat daarom bepaalde gebeurtenissen toe of initieert ze; dit geeft mensen kansen om zich te bezinnen, om meer op Hem gericht te raken of is een uiting van Zijn liefde voor hen; de karakters of de verteller hebben ook (enig) besef van het waarom van de gebeurtenissen en Gods bedoeling ermee, of er is een notie van overgave ondanks het niet begrijpen.
	N.B.: Wanneer gebeurtenissen beschreven worden alsof ze gewoon gebeuren, met weinig besef van waarom God zo handelt, (bijv. meer a-logische dan onlogische verhalen) of voornamelijk een concrete beschrijving van de plaat betreft met weinig of geen verhaal, codeer dan 2.

4. 3 Scoreregels per subschaal

Subschaal 1: Gods invloed op de gebeurtenissen/omstandigheden waarin iemand verkeert

Niveau :1 God heeft geen enkele invloed op de gebeurtenissen/omstandigheden van het verhaal

- 1.1 De verteller geeft nergens aan dat God in de situatie van het verhaal handelend aanwezig is of kan zijn.
- 1.2 De verteller geeft aan dat God in het verhaal niets doet en geeft daarbij niet aan dat dit zijn bewuste keuze is (wat zou impliceren dat hij wel invloed heeft maar er geen gebruik van maakt). Verwijzingen naar het scheppend handelen van God (bijvoorbeeld wanneer mensen genieten van de natuur die God gemaakt heeft) vallen niet onder invloed op de omstandigheden.

Niveau 2: God heeft invloed op de gebeurtenissen/omstandigheden van het verhaal

- 2.1 God heeft (volgens het karakter of alleen volgens de verteller) actief de hand in de gebeurtenissen/omstandigheden van het verhaal. Hij neemt mensen tot zich (overlijden), hij zorgt dat mensen veilig aankomen, hij geneest mensen, etc. (Uitkijken met werkwoorden die passiviteit uitdrukken; God ziet het (aan), luistert, etc. In principe doet God dan niet iets; hij grijpt niet actief in in de situatie).
- 2.2 De algemene en niet nader uitgewerkte opmerking dat God de levens of plannen van mensen in het verhaal zegent. Het zegenen moet dan opgevat kunnen worden als het goed gaan van iets, het slagen van plannen, etc. Het zegenen van mensen of van het eten valt hier niet onder).
Als wel duidelijk is dat God iets doet (bijvoorbeeld bij de algemene opmerking dat God helpt) maar niet precies wat hij dan doet, scoor dan op deze dimensie (invloed op omstandigheden) en niet op invloed op reacties van mensen.
- 2.3 God handelt niet actief in het verhaal, maar de verteller geeft aan dat dit een eigen keuze van God is (hij laat bijvoorbeeld iets slechts toe) en impliceert daarmee dat God wel invloed kan hebben.
- 2.4 God oefent invloed uit op de (centrale) karakters in een verhaal door via andere mensen te werken (hij laat anderen troosten, vermanen, Bijbellezen, de kerkklok luiden, etc.).

Subschaal 2: Gods invloed op de reacties/houding van mensen ten aanzien van hun omstandigheden

Niveau 1: God heeft geen invloed

- 1.1 God heeft volgens karakter en verteller geen invloed op hoe mensen denken, voelen of handelen; hij is hier ook in het verhaal niet op gericht of op betrokken.
- 1.2 God is weliswaar betrokken op mensen en hun omstandigheden (de verteller zegt bijvoorbeeld dat God erbij is, het ziet, iets erg vindt of iets afkeurt), maar hij kan er (kennelijk) geen enkele invloed op uitoefenen; dit wordt of door de verteller als zodanig benoemt of dient aangenomen te worden omdat er niets over gezegd wordt. (bijvoorbeeld wanneer mensen ergens om bidden en vervolgens gebeurt dat waarom ze bidden, maar er wordt niet expliciet vermeld dat dit Gods werk is).

Niveau 2: God heeft invloed, maar geen allesbepalende

- 2.1 God is in het verhaal nadrukkelijk bezig de opvattingen, emoties of houding van mensen te beïnvloeden, en daarbij wordt duidelijk dat de uitkomst hiervan open is of tot stand komt in samenwerking met mensen die ook een eigen keuze (of een vrije wil) hebben, die moeten meewerken met en open staan voor God. Het gaat hier bijvoorbeeld om God die mensen rechtstreeks of via andere mensen aanspreekt: hij geeft ze inzichten, of woorden om te spreken, werkt als Heilige Geest in iemand, maakt duidelijk wat hij verwacht, spreekt ze (in hun geweten) aan op hun gedrag of houding, etc.
- 2.2 Er wordt (minder nadrukkelijk) door verteller geïmpliceerd dat God invloed heeft op reacties van mensen. Dit kan bijvoorbeeld blijken uit een zinnetje als: God helpt ze, in een situatie waarin er kennelijk sprake is van moeite/nood. Het in het algemeen zegenen van mensen valt hier ook onder.
- 2.3 In algemene bewoordingen wordt aangegeven dat iemand zich laat leiden door God, zonder nader aan te geven wat God daarin dan doet.

Niveau 3: God heeft een allesbepalende invloed

- 3.1 Iemand die niets van God wil weten, komt tot bekering doordat God in hem of haar werkt.
- 3.2 God heeft iets ergs voor iemand gekeerd heeft tot iets goeds omdat iemand er anders door in het leven is komen te staan en/of een (betere) relatie met God heeft gekregen.

Subschaal 3: Verklaring of reden voor het handelen van God

Niveau 1: Geen verklaring

- 1.1 God heeft geen invloed op gebeurtenissen én niet op houdingen en reacties van mensen. (God heeft mogelijk wel wensen, intenties, verlangens, maar deze staan los van beïnvloedend handelen en er valt dus niets te verklaren).
- 1.2 De verteller zegt niet te weten waarom God iets doet en geeft dan ook geen verklaring voor diens handelen (hierbij kan de verteller eventueel ook benoemen dat God wel zijn redenen of bedoelingen heeft, maar uit zijn opmerkingen blijkt niet dat het goede bedoelingen zijn en/of dat het goed is om je daar in vertrouwen aan over te geven).
- 1.3 Als er door interviewer wel gevraagd is naar wat God doet, en er wordt dan wel wat genoemd maar hier wordt geen verklaring voor gegeven. (Dit betekent dat de interviewer niet perse bij elk verhaaltje ook moet hebben nagevraagd met de waarom-vraag om hier toch een 1 i.p.v. een 8 te mogen scoren).

Niveau 2: Algemene verklaring zonder specifieke bedoelingen

- 2.1 Het handelen van God in de situatie van het verhaal wordt verklaard/begrepen vanuit algemene eigenschappen of bedoelingen van God, bijvoorbeeld omdat God liefde voor alle mensen heeft.
- 2.2 De bedoeling strekt zich (in tijd of ruimte) niet uit tot iets dat buiten de concrete situatie van het verhaal ligt, bijvoorbeeld:
  - God troost iemand omdat hij het niet fijn vindt dat degene zich verdrietig voelt of hij maakt iemand duidelijk dat diens gedrag in de situatie niet goed is.
  - omdat mensen oprecht vragen om iets, geeft God het.
- 2.3 De bedoeling van Gods handelen is gericht op globale en niet nader geconcretiseerde doelen, bijvoorbeeld:
  - God laat iemand iets goeds doen zodat er meer mensen in God gaan geloven.
  - God stuurt een karakter bij omdat het volgens de verteller goed voor het karakter is (zonder nadere uitwerking van wat dat goede dan inhoudt).
- 2.4 De verteller geeft aan dat God altijd zijn bedoelingen met gebeurtenissen heeft en geeft er blijk van dat het goed kan zijn om je daar in vertrouwen aan over te geven, ook al zijn deze bedoelingen niet duidelijk.
- 2.5 Heel algemeen wordt aangegeven dat er vertrouwen is in Gods leiding in iemands leven.

Niveau 3: Specifieke redenen of bedoelingen

- 3.1 De bedoeling van Gods handelen strekt zich (in tijd of ruimte) uit tot iets dat buiten de concrete situatie van het verhaal ligt, bijvoorbeeld:

- God doet iets omdat hij wil dat een concreet centraal karakter in hem gaat geloven.
  - God doet iets omdat hij wil dat specifieke anderen ook in God gaan geloven.
  - God doet iets wat op het moment onaangenaam is, maar waar hij toch op langere termijn iets goeds mee beoogt, en er wordt ook een reden voor gegeven waarom hij dat zo doet.
- 3.2. God wil specifieke mensen iets specifiek leren, en dat wordt in het verhaal duidelijk uitgewerkt; dat houdt in elk geval in dat de aanleiding ervoor ook duidelijk is. Alleen afkeuring door God van het gedrag of verdriet erover, als reden voor Gods handelen, is hierbij onvoldoende.

4.4 Vragen/antwoorden

Als in het verhaal niets verteld wordt over wat God doet, scoor je dan sowieso niveau 1?

Nee, alleen als je echt uit het verhaal kan opmaken dat God geen invloed heeft op de gebeurtenissen; anders wordt het een 8 van niet te scoren.

Als God in het hoofd van mensen wat doet, is dat dan score 2.1?

De kernvraag moet wel zijn waartoe mensen dingen overkomen, met wat voor bedoeling. Als God in dat kader aan het werk is op een bepaalde manier, en in het hoofd (of hart) veranderingen bewerkt die hij ook bedoelt, en die de relatie met Hem ook versterken, is het minimaal niveau 2. Als daarnaast ook nog aangegeven wordt dat de gebeurtenissen zelf (die zingevingsvragen of zingevingservaringen oproepen) door God bepaald zijn, wordt het niveau 3. Als te onduidelijk is wat God doet, is deze dimensie niet te scoren.

Als God bijvoorbeeld wel bezig is met iemand; hem of haar troost, (bij plaat 3 bijvoorbeeld) maar het krijgt geen betrekking op bedoeling van God in situatie (bijvoorbeeld iemand dichterbij God brengen, en er wordt ook niet aangegeven dat God geen invloed op de gebeurtenissen heeft, is dat al met al daarom te weinig info om deze variabele te kunnen scoren.

Moet je de optelsom van karakter en verteller scoren?

Je moet uitgaan van het besef dat bij de verteller aanwezig is. Soms blijkt dat alleen uit wat het karakter doet, maar veel vaker zal dat aangevuld worden door buiten de beleving of visie van het karakter om iets te zeggen over hoe God handelt en waarom. Dat scoor je.

Wat scoor je als er wordt gezegd God grijpt niet in? God doet dan niets maar er wordt wel erkend dat God kan ingrijpen.

Dan scoor je daar wel voor.

Soms is er nauwelijks aanleiding in het vertelde verhaal om het zingevingaspect ter sprake te brengen en zich af te vragen of God ook de hand in de gebeurtenissen heeft en of hij specifieke bedoelingen met de situatie heeft. Dit speelt met name bij de positieve platen. Strikt genomen moet je dan een 1 of een 2 scoren, maar is dat wel terecht?

Ja, want het is goed mogelijk om op zo'n positieve plaat dankbaarheid te verwoorden; daarmee wordt dan aangegeven dat God de hand heeft in gebeurtenissen en dat levert al een niveauscore van 3 op.

Hoe duid je het als God de dominee kracht geeft om Zijn Woord te spreken zodat mensen gaan luisteren? Is dat niveau 2 of 3?

Een complexe situatie die niet helemaal in de scoreregels gevangen wordt! Iets algemener geformuleerd: Iemand zit in de problemen (plaat 8 bijv.) en God grijpt in in de gebeurtenissen door mensen te sturen om haar te helpen en zo ook Zijn liefde te laten zien; maar hij kan zelf niet rechtstreeks ingrijpen en moet maar afwachten hoe dit verder gaat. Eigenlijk is dat een omkering van niveau 2: wel invloed op gebeurtenissen; niet op de hantering ervan door de persoon zelf. Dit kan geen niveau-3 score zijn omdat op niveau 3 God dingen laat gebeuren met bepaalde bedoelingen, dat is een actievere houding dan het toch vrij machteloze beeld wat hier naar voren komt; daarom toch niveau 2 scoren. In bovenstaande voorbeeld is God wel bezig om mensen dichter bij hem te brengen, maar luisteren is op zich te weinig, te passief voor niveau 3.

Op plaat 2 is Jezus handelend aanwezig. Betekent dat automatisch een niveau 3 score?

Nee, pas wanneer er buiten de normale handelingen om die te maken hebben met dat de kinderen daar gewoon aanwezig zijn en Jezus daarop reageert, iets duidelijk wordt van Gods of Jezus' bovennatuurlijke invloed op de gebeurtenissen, kun je spreken van niveau 3.

5. Gehechtheid aan God

5.1 Toelichting op de schaal

Omdat er de afgelopen jaren veel onderzoek vanuit de gehechtheidstheorie is gedaan naar representaties van God, is naast de omgewerkte SCORS-schalen ten behoeve van dit onderzoek ook een schaal toegevoegd die beoogt de representatie van gehechtheid aan God te meten. Bartholomew en Horowitz gaan uit van vier gehechtheidstijlen door uit te gaan van twee dimensies: modellen van het zelf en modellen van anderen. Positieve modellen van zelf en anderen zijn uitingen van een veilige gehechtheidsstijl. Een negatief model van het zelf en een positief model van anderen is uiting van een gepreoccupeerde gehechtheidsstijl. Verwachting is dat volwassenen met deze stijl proberen tot zelfacceptatie te komen door de acceptatie van belangrijk e anderen te verwerven. De vermijdende gehechtheidsstijl werd door de auteurs onderverdeeld in twee stijlen. De eerste is dismissing-avoidant (gereserveerd-vermijdend), met positieve modellen van zelf en negatieve modellen van anderen en komt het meest overeen met de vermijdende gehechtheidsstijl van Ainsworth. De verwachting is hier dat mensen met deze stijl zichzelf beschermen tegen afwijzing door anderen door intiem contact uit de weg te gaan en zo door middel van een gevoel van onafhankelijkheid en onkwetsbaarheid een positief zelfbeeld proberen te handhaven. De toegevoegde stijl is fearful-avoidant (angstig-vermijdend) en gaat uit van negatieve modellen van zelf en anderen. Ook deze mensen worden geacht intiem contact uit de weg te gaan, maar er is wel sprake van afhankelijkheid van anderen voor het verkrijgen van een positief zelfbeeld. Uit onderzoek van Rowatt en Kirkpatrick blijkt dat gehechtheid aan God, gemeten met deze concepten, weliswaar samenhangt met volwassen gehechtheid (aan partners), maar toch duidelijk een onderscheiden factor is en geen uitdrukking van een meer globale gehechtheidsstijl.

Het bekendste instrument voor metingen van gehechtheid in de volwassenheid is het Adult Attachment Interview (AAI) van Main en Goldwyn, dat zich baseert op verhalen van volwassenen over hun jeugd. Het Adult Attachment Interview is het enige meetinstrument naar gehechtheidsstijlen dat de toegang tot het geheugen onderzoekt. Het instrument is ontworpen vanuit de opvatting dat de innerlijke werkmodellen van gehechtheid onbewust functioneren en niet zomaar toegankelijk zijn. Daarom worden de vastgestelde gehechtheidsstijlen ook niet zozeer gebaseerd op de inhoud van de narratieven over de kindertijd, maar veel meer op structurele aspecten als de coherentie van het vertelde. Hieruit valt de organisatie en toegankelijkheid van aan gehechtheid gerelateerde gevoelens, ervaringen en gedachten af te leiden. De gehechtheidsstijlen corresponderen met die van Ainsworth, maar worden wel anders genoemd. Veilige gehechtheid komt overeen met de AAI-classificatie autonoom (free/autonomous). Het betreft hier respondenten die redelijk gemakkelijk zowel positieve als

negatieve aspecten van hun jeugd en opvoeding rapporteren en het belang van gehechtheidservaringen onderkennen. Vermijdende gehechtheid correspondeert met de AAI-classificatie gereserveerd (dismissive) en houdt in dat respondenten hun onafhankelijkheid benadrukken, hun ouders globaal als zeer positief beschrijven, maar daarin maar moeilijk concreet kunnen worden en zich vaak beroepen op een slecht geheugen; ze miskennen het belang van vroegere ervaringen voor wie ze nu zijn. Ambivalente gehechtheid correspondeert met de AAI-classificatie gepreoccupeerd (enmeshed/ preoccupied). Deze respondenten zijn niet in staat om een coherent beeld te schetsen van hun relatie met hun ouders; tijdens het vertellen verliezen ze zich als het ware in hun emoties. Het AAI kent ook nog de classificatie gedesorganiseerd (desorganised/unresolved). Dit betreft volwassenen waarbij de coherentie van hun verhaal aanzienlijk verandert wanneer ze spreken over trauma's en verliezen.

Hall veronderstelt dat er sprake is van overeenkomst in interne werkmodellen van gehechtheid aan God en mensen, dat deze een impliciete, narratieve structuur kennen en derhalve ook het beste gemeten kunnen worden met methoden die in staat zijn om impliciete processen te meten.

In deze ATGR-schaal wordt gepoogd om de drie classificaties van Ainsworth vast te stellen, en hierbij ook nog enig verschil in gradatie aan te brengen. Omdat verondersteld wordt dat de interne werkmodellen tijdens het vertellen 'in action' zijn, wordt niet gefocust op de inhoud van de representatie van God, maar op de veronderstelde doorwerking van deze representaties in situaties waarin God als gehechtheidsfiguur benaderd wordt. Daartoe wordt allereerst nagegaan of er in de narratieven sprake is van door het karakter ervaren nood en daarvoor contact met of troost of steun bij God gezocht wordt (samen te vatten met de term 'hulp') en of hulp door God gegeven wordt en of deze ook als zodanig wordt ervaren. De belangrijkste vragen bij deze schaal zijn dus: **Wordt in geval van nood hulp gezocht bij God en wordt deze gegeven en ervaren?** Er is alleen sprake van gegeven hulp als deze ook daadwerkelijk wat in de situatie teweeg brengt, al dan niet ervaren door het karakter. Alleen een positieve gezindheid van God, die echter niet als zodanig ervaren wordt door het karakter, wordt daar dus niet toe gerekend.

De veronderstelling is dat in de vertelde verhalen gehechtheidsschema's werkzaam zijn die qua structuur dezelfde patronen vertonen als de patronen die bij jonge kinderen al aanwezig zijn en die door Mary Ainsworth naar aanleiding van hun gedrag in de Vreemde Situatie beschreven zijn.

Score 3 (zwak vermijdend gehecht aan God) wordt toegekend aan verhalen/narratieven waarin het karakter geen contact zoekt met God of hulp van Hem verwacht, maar waarbij God wel helpend aanwezig is. Deze hulp kan vervolgens al dan niet door het karakter ervaren worden. De hulp kan bestaan uit troost (die per definitie ervaren wordt) en uit feitelijke veranderingen in de situatie die God teweeg brengt en die het

karakter ook als helpend/positief beleeft voor het omgaan met de concrete situatie(s) waarin hij zich bevindt.

Het is zwak vermijgend, omdat verteller blijkbaar wel een positief idee heeft van de mogelijkheid om je tot God te wenden en dat God dan kan helpen, maar het haar karakter niet laat doen. Wanneer de verteller kennelijk ook dit idee niet heeft, is het sterk vermijgend (score 1).

Score 4 (zwak ambivalent gehecht aan God) wordt toegekend aan narratieven waarin het karakter wel contact zoekt met God, maar hierin -ondanks dat God helpend aanwezig is- zich toch niet geholpen voelt. Als God ook feitelijk niet helpend aanwezig is, wordt de score 2 (sterk ambivalent gehecht) toegepast.

Score 5 (veilige gehechtheid) wordt toegekend aan verhalen waarin contact met God wordt gezocht /hulp van Hem wordt verwacht, en waarin deze vervolgens ook door God wordt gegeven en door het karakter als zodanig wordt ervaren.

Verder wordt aangenomen dat de volgorde van ongezond naar gezond verloopt van sterk naar zwak naar veilig, en dat van de onveilige gehechtheidsstijlen de vermijgende stijl ernstiger is dan de ambivalente stijl. Op basis hiervan is ook bij deze dimensie een vijfpuntschaal samengesteld.

Als er geen sprake is van ervaren nood bij het karakter, dan komt een veilige gehechtheid tot uiting in het ervaren van Gods aanwezigheid, steun en kracht als een veilige basis voor het eigen leven en voor de te ondernemen activiteiten. Dit kan zowel terugkijkend geconstateerd worden als vol vertrouwen verwacht worden m.b.t. de huidige situatie en/of de toekomst.

5.2 Scoring

Veilige Haven- Score	Angstige ge- hecht- heid aan God- score	Vermij- dende ge- hecht- heid aan God- score	Steun /hulp vragen/ver- wachten		Steun/hulp ontvangen		
			nee	ja	nee	Ja, maar niet erva- ren als Gods hulp	Ja, en er- varen als Gods hulp
1		3	X		X		
2	3			X	X		
3		2	X			X	
4	2			X		X	
5			X				X
6				X			X

Veilige basis-score	
1	Geen besef van Gods positieve aanwezigheid, steun of leiding
2	Besef van Gods aanwezigheid, maar dit beïnvloedt het karakter niet
3	Het karakter ervaart de aanwezigheid, steun en/of leiding van God om met de situatie om te gaan

5.3 Scoreregels per niveau

Aspect 1: Zoeken van contact/steun bij God in geval van nood

Zoeken van contact/steun:

Dit betreft allereerst het zoeken naar/ontvangen van een boodschap van God: het in de situatie luisteren naar wat God zegt, bijvoorbeeld door gebed, door in de Bijbel te lezen, door aandachtig naar een preek te luisteren, door in een gebeurtenis of verschijnsel een bedoeling van God te lezen, etc. (het alleen maar bijwonen van een kerkdienst of het kerkelijk laten inzegenen van een huwelijk zonder dat iets wordt gezegd hierover is onvoldoende).

Ook betreft dit het uiten van eigen gevoelens richting God; dit kan zowel verdriet als boosheid of onbegrip zijn. Het al dan niet gelovig zijn van een karakter in het algemeen is hier niet relevant, het gaat erom of er contact/communicatie met God is.

Verwachten van hulp of steun in geval van nood:

Dit betreft allereerst het in nood zich tot God wenden om hulp en bijstand. De gevraagde hulp kan bestaan uit een ingrijpen in de situatie (genezing, redding, een goede afloop), maar ook uit het mogen ontvangen van inzicht of kracht om met de moeilijke situatie om te gaan.

Soms wordt slechts indirect deze verwachting van hulp of contact verwoord; bijvoorbeeld wanneer op plaat 2 gezegd wordt dat het jongetje zich afgewezen voelt.

Niet van toepassing:

- 8 Er is geen sprake van een door het karakter ervaren nood of moeite. In dat geval wordt dus een 8 gescoord op aspect 1 en 2; en wordt verder gescoord op aspect 3.

Niveau 1: geen contact met God gezocht en/of hulp of steun van Hem verwacht

- 1.1 Het karakter zoekt geen contact met God en verwacht ook geen hulp of steun van God, en het probleem of de nood blijft bestaan.

Niveau 2: wel contact met God gezocht en/of hulp of steun van Hem verwacht

- 2.1 Het karakter zoekt contact met God (dit kan ook bestaan uit het uiten van boosheid, of uit het actief luisteren naar een dominee of uit het niet-plichtmatig lezen uit de Bijbel) in verband met de ervaren nood.

Aspect 2: Helpend aanwezig zijn van God en besef daarvan in geval van nood

Helpend aanwezig zijn van God:

God wordt als helpend aanwezig gezien als hij geeft wat gewenst of gevraagd wordt, als hij aansluit bij de door het karakter geformuleerde behoefte of wens. Dit hoeft niet onmiddellijk in de situatie op te treden, maar kan ook pas veel later in het leven van het karakter plaatsvinden.

Wanneer het karakter iets (voor zichzelf) vraagt of wenst maar God geeft iets heel anders, omdat het karakter iets moet leren of gecorrigeerd moet worden, wordt dat hier niet beschouwd als helpend aanwezig zijn. Het gaat dus om de aansluiting tussen de wens of behoefte en het ontvangene.

Als God iets anders geeft dat wel dezelfde wens of behoefte bevredigt, wordt dat wel beschouwd als helpend aanwezig zijn (Kortom: niet Gods wil of verlangen, maar het verlangen van het karakter staat hier centraal). Let op: God kan ook helpend aanwezig zijn als er wel sprake is van nood, een wens of behoefte bij een karakter, maar het karakter wendt zich daarmee niet tot God.

Als God het karakter iets wil leren, maar daarbij wordt benoemd dat dit voor het diens eigen bestwil is, (en dus niet alleen maar dat God het wil), wordt dit ook beschouwd als helpend aanwezig zijn van God.

Onderscheidt het helpend handelen wel van andere manieren van positief aanwezig zijn van God; als God meeleeft of blij is met iets dat het karakter doet, is dat hier niet helpend aanwezig zijn.

Als mensen wel geloven, maar in de situatie van het verhaal geen contact met God zoeken, terwijl de verteller aangeeft dat God wel bij hen is, wordt dat gerekend als helpend aanwezig zijn van God.

Onderscheidt ook de intentie van God van wat God daadwerkelijk doet; alleen de vermelding dat God wel wil helpen of troosten, is niet feitelijk genoeg. Ook het open laten of God gaat helpen (misschien...) wordt niet gerekend. Wel als de verteller aangeeft dat hij 'denkt' dat God gaat helpen, of als het woordje 'misschien' eigenlijk steeds gebruikt wordt als een wat voorzichtige manier om uit te drukken wat de verteller denkt dat er gaat gebeuren. Het helpen kan zich ook de verleden tijd hebben afgespeeld, als het karakter dankbaar is voor wat God in zijn leven gedaan heeft.

Er kan ook zeer in het algemeen t.a.v. het karakter gezegd worden dat God mee-gaat/erbij is. Dit wordt ook opgevat als helpend aanwezig zijn van God, en ook mag aangenomen worden dat de karakters dit dan ook zullen ervaren.

Ervaren van door God geboden steun/hulp:

Dit is het geval wanneer uit het verhaal duidelijk wordt of aannemelijk is dat het karakter zich er bewust van is dat God ook inderdaad helpend aanwezig is. Wanneer

om geestelijke zaken als geloof of vertrouwen wordt gevraagd, en in het verhaal wordt duidelijk dat dit ook toeneemt, mag je aannemen dat het karakter dit beleeft als afkomstig van God, ook al wordt dit niet verteld.

Als iemand met vertrouwen ervan uitgaat dat God zal helpen, en dat gebeurt dan ook, dan mag je aannemen dat dit ook aan God wordt toegeschreven, ook al wordt dat niet meer als zodanig benoemd in het verhaal.

Niet van toepassing:

- 8 Er is geen sprake van een door het karakter ervaren nood of moeite. Scoor ook als deze minder dominant aanwezig is (speelde bijvoorbeeld als zij-lijn in de verleden tijd) dan het thema van God als veilige basis (in het hier- en nu van de situatie van de plaat).

Niveau 1: God is niet positief/helpend aanwezig

- 1 God is niet helpend aanwezig.

Niveau 2: God is in de situatie helpend aanwezig; maar dat wordt niet ervaren door het karakter

- 2 God is in de situatie helpend aanwezig; maar dat wordt niet ervaren door het karakter. Het helpend aanwezig zijn houdt in dat hij ervoor zorgt dat de moeite van het karakter weggenomen of verlicht of dragelijk gemaakt wordt. Het houdt niet in dat God bezig is karakters dichterbij hem te brengen, tenzij dat aansluit bij de wens van de karakters. Natuurlijk ervaart het karakter de gevolgen van deze bemoeienis; maar bij een 2-score wordt uit het verhaal niet duidelijk dat hij deze ervaren hulp/steun aan God toeschrijft.

Niveau 3: God is in de situatie helpend aanwezig; en dat wordt door het karakter ook ervaren

- 3 God is in de situatie helpend aanwezig; en dat wordt door het karakter ook ervaren. Als niet duidelijk is of het karakter de hulp ervaart als afkomstig van God, scoor je een 2.

Aspect 3: God als veilige basis wanneer er geen sprake is van door het karakter ervaren nood of moeite

Niet van toepassing:

- 8 Er is sprake van (dominant in het hier- en nu van de situatie van de plaat aanwezige) door het karakter ervaren nood of moeite. In dat geval wordt dus op aspect 1 en 2 gescoord.

Wel van toepassing:

- 1 Het karakter ervaart niet de steun of kracht van God in het verleden, de huidige situatie of ten aanzien van de toekomst.
- 2 Het karakter ervaart weliswaar de aanwezigheid van God, maar het wordt niet duidelijk dat hij/zij hier kracht uit put of inzicht aan ontleent om met de situatie om te gaan of om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.
- 3 Het karakter ervaart steun, kracht of leiding om met de situatie om te gaan of om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien. Het kan hier ook gaan om lessen/correctie van God uit, waar het karakter gehoor aan geeft.

4.4 Vragen/antwoorden

Algemeen

Wat score je als er voor diverse karakters verschillende scores zijn?

Zie opmerkingen bij affecttoon.

Wat score je als er voor hetzelfde karakter verschillende scores zijn? Het meest negatieve?

Dit vraagt meer context. Hoe kan dat? Gaat het om meerdere scenario's die uitgewerkt worden, waarbij de verteller niet kiest? Dan dient inderdaad de laagste score gekozen te worden, omdat positievere reacties wel overwogen worden, maar onvoldoende doorgezet.

Aspect 1: Zoeken van steun bij God

De karakters die op de 'kerk' platen staan zoeken die zondermeer contact met God of moet de verteller daar ook woorden aan geven?

Dat moet wel als zodanig geformuleerd worden. Als er sprake is van echt luisteren, is dat op te vatten als een manier van God ontmoeten, contact zoeken.

Wat score je als op het moment van de plaat het karakter geen contact met God zoekt, maar dat de verteller aangeeft dat het karakter later misschien terugkijkt en beseft dat dit hem meer heeft doen bidden en dat het toch ergens goed voor is geweest?

Het woord 'misschien' geeft aan dat het nog te veel open wordt gelaten. Dus score je niveau 1: geen contact zoeken. Als zeker is dat het karakter later wel contact zoekt, dan score je wel niveau 2.

Wat score je als iemand op een plaat niet bidt, geen vragen aan God stelt, maar wel uit de Bijbel leest of in de kerk naar een preek/een dominee luistert?

Het lezen uit de Bijbel is te passief. Als er niet aangegeven wordt dat dit iets met het karakter doet, dat het karakter er steun uit haalt, mag je niet aannemen dat er steun bij God gezocht wordt. Als het Bijbellezende effect heeft, score je wel niveau 2 op aspect 1, en niveau 2 of 3 op aspect 2.

Aspect 2: Helpend aanwezig zijn van God en beseft daarvan

Wat betekent het als God alleen maar doelen heeft voor zichzelf met mensen? (Bijvoorbeeld: Hij wil dat iemand tot geloof komt omdat Hij zijn Zoon gegeven heeft, Hij geeft mensen kracht om Zijn Woord te verkondigen, om het geloof uit te stralen, te evangeliseren enz. Is Hij dan positief of helpend aanwezig voor het karakter of niet. Ik denk nu van niet. En in het verlengde hiervan: Hoe moet je het geven van de Heilige Geest aanmerken, is dat helpend of niet helpend voor het karakter? Vanuit geloofs-perspectief wel, maar ook vanuit gehechtheid?)

Klopt. Dat valt niet meer onder de definitie van positief/helpend. Het karakter moet echt geholpen zijn volgens eigen beleving; of hij of zij dat nou aan God toeschrijft of niet. Contact zoeken van God en kansen bieden aan mensen om met Hem in contact te komen, staat teveel in het teken van een relatie hebben; het draait er bij deze dimensie om dat het karakter echt geholpen wordt bij wat hij of zij zelf als een probleem ervaart. Pas als het karakter zelf aangeeft ergens te verlangen naar een relatie met God, en God probeert dan te laten merken dat Hij er is, kun je een 2 of een 3 scoren.

Wat score je als de plaat verdriet oproept wanneer het karakter niets met God doet, score 1.1 of 1.2?

1.2 is logischer, maar het maakt niet zoveel uit.

Ik ga er vanuit dat de karakters of de verteller moet opmerken dat het karakter erkent dat de zorg van God komt om een 3 te kunnen scoren.

Dat is juist.

Wat score je als God troostend aanwezig wil zijn, en de verteller geeft aan dat hij hoopt dat het karakter zich laat troosten? Is God dan niet helpend aanwezig, of wel, maar wordt het niet als zodanig ervaren? Dit omdat aangegeven is dat met hulp ervaren troost of feitelijke hulp wordt bedoeld.

In dat geval score je toch dat God niet helpend aanwezig is.

Wat score je als er een zegen gevraagd wordt, en de verteller geeft aan dat God ook zegent, maar geeft er niet bij aan of en hoe dat door het karakter ervaren wordt; een 2 of een 3?

Dan scoor je een 3: je neemt aan dat de zegen ook door het karakter ervaren wordt. Om te kunnen zeggen dat het niet door het karakter wordt ervaren, moet je hierover ook positieve informatie hebben die dat onderbouwt.

Curriculum Vitae

Hendrik Pieter Stulp werd geboren op 23 november 1961 in Middelstum. In 1980 haalde hij het VWO-diploma aan het Gereformeerd Lyceum/HAVO te Groningen. Daarna begon hij aan de studie Psychologie aan de Rijks Universiteit Groningen. Hij studeerde af in 1988 aan de faculteit Ontwikkelingspsychologie met als bijvak Klinische ontwikkelingspsychologie.

Na deze studie begon hij aan de Gereformeerde Hogeschool voor Beroepsonderwijs te Zwolle (nu het Viaa) als docent psychologie. Hij is nog steeds werkzaam bij deze Hogeschool. Naast zijn werk als docent is hij ook tot 2008 als free-lance psycholoog werkzaam geweest bij een vrijevestigde psychologenpraktijk. Intussen heeft hij via de tussenregeling voor GZ-psychologen na het opvolgen van een uitgebreid studieadvies de kwalificatie GZ-psycholoog verworven, en heeft zich daarna als zelfstandig psycholoog met een eigen praktijk gevestigd.

Ook in 2008 werd hij lid van de kenniskring van het lectoraat Zorg en Zingeving (toen nog Zorg en spiritualiteit geheten) van de opleiding Health Care van Viaa. In dat verband raakte hij betrokken bij een vraag vanuit de praktijk van een christelijke GGZ-instelling naar de verandering van Godsrepresentaties bij patiënten met persoonlijkheidsstoornissen. Dit sloot aan bij zijn eigen interesse in en ideeën over het meten van Godsrepresentaties. Op grond van de omvang en het experimentele karakter van het geplande onderzoek is toen besloten dat de uitvoering ervan alleen groen licht kreeg als het in het kader van een promotiestudie zou worden uitgevoerd. Prof. Dr. E.H.M. Eurelings-Bontekoe en daarna ook prof. Dr. G.G. Glas verklaarden zich bereid als promotor op te treden. Viaa wilde het traject ondersteunen, onder voorwaarde dat wel financiering gezocht werd. Dat is gelukt in de vorm van de NWO-promotiebeurs voor leraren, die na een eerste afwijzing het jaar daarop in 2013 is toegelikt. Het promotietraject is uitgevoerd bij het instituut Psychologie van de Universiteit Leiden.

Nawoord

Het idee voor dit proefschrift is letterlijk in de kerk geboren, toen ik ongeveer 25 jaar geleden tijdens een kerkdienst bedacht dat de relatie met God als een gehechtheidsrelatie te typeren was en daarmee onderhevig zou zijn aan dezelfde impliciete processen die met het Adult Attachment Interview (AAI) in kaart worden gebracht. Het leek me van belang om ten opzichte van het cognitief-rationele klimaat van de kerk waar ik lid van was, aandacht te hebben voor de meer affectieve en ook impliciete dimensies van geloven. Samen met Thijs Tromp, vriend en toenmalig collega, zetten we een studieprojectje op terwijl we allebei probeerden als eerste het scoresysteem van het AAI te bemachtigen. Een heel verre droom was om daarmee ooit een echt onderzoekje naar Godsbeelden te kunnen doen. Toen jaren later het HBO lectoraten kreeg, en ik op het Viaa in een kenniskring belandde, kwam die mogelijkheid dichterbij. Eerst kon ik een artikel schrijven over gehechtheid, en toen ik in 2008 werd van de kenniskring van het lectoraat Zorg en zingeving, diende zich zomaar de mogelijkheid aan om bij GGZ-instelling Eleos onderzoek te doen naar godsbeelden. Ik ben de collega's van Viaa heel dankbaar voor het vertrouwen dat ze in me hadden en de aanmoediging die ze me gaven om dit onderzoek op te zetten. Toen Eleos wilde dat het een promotiestudie zou zijn, wilden ze ook dat ondersteunen, ook al was de NWO-beurs nog niet in beeld. Dank natuurlijk aan iedereen die als respondent aan het onderzoek heeft meegewerkt. Ik ben de medewerkers van Eleos dankbaar voor hun medewerking, met name Ria Mulder, die zoveel TAT- en ATGR-afnames heeft gedaan. Dank aan al die studenten van Viaa en de Universiteit Leiden, die zich (meestal) met veel enthousiasme verdiepten in complexe theorie en de protocollen leerden scoren. Ik had jullie hier graag allemaal genoemd, maar de ruimte ervoor ontbreekt helaas. Dank aan Judith Niemeijer, jij hebt met veel inzet met mij een hele serie protocollen (over)gescoord. Dank aan Annemiek Schep, voor je enthousiasme, je hebt samen met mij al die literatuur voor de meta-analyse doorgenomen. Dank ook aan Jurrijn Koelen, jij was betrokken bij de meeste artikelen en dacht altijd uiterst scherp mee. Ik heb daar veel van geleerd, net als van de ondersteuning van Gerrit Glas, 2^e promotor, en van (voor het laatste stukje) Peter de Heus als copromotor. Heel veel dank aan Liesbeth, jij bent met je inzicht, enthousiasme en betrokkenheid een onmisbare steun geweest. En uiteraard dank aan mijn paranimfen Thijs en Ijke, voor jullie vriendschap, je aanhoudende enthousiasme, steun en betrokkenheid. Femmie, jij hebt (weliswaar voor een vergoeding, maar dan toch maar) stug doorzettend bijna alle TAT- en ATGR-afnames van de patiëntgroep uitgetypt. En daarnaast heb je thuis mijn afwezigheid en stress moeten verdragen en me er af en toe aan herinnerd dat dit toch was wat ik wilde. Je was een geweldige steun voor me. En ja, ik heb wat goed te maken. Tenslotte, over impliciete processen gesproken: Hopelijk stopt die repeterende droom waarin ik niet afgestudeerd blijkt te zijn, nu definitief, en promoveert deze niet mee met mij....